

Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag - Årsskrift for 2010

SKARVSETTA

SKARVSETTA

er et årsskrift som Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag gir ut i fellesskap. Det har fått et navn som du kanskje synes er litt underlig. Bakgrunnen er denne: Før i tida var det ganske vanlig rundt om i grendene på Hitra at folk hadde mer eller mindre faste plasser der de samla seg, fortalte historier og løste lokale verdensproblemer. Ofte var det i godværet på søndager eller lørdags ettermiddager at folk kom sammen og hygga seg på denne måten. Tett i tett kunne de sitte utover lyngrabbene, gjerne med god utsikt, i le for austavindstrekken. På Sandstad hadde de en slik samlingsplass som ble kalt Skarvsetta. Namnet kommer trulig av at her satt folk tett som skarven på et skjær. Årsskriftet vårt skal forsøke å videreføre fortellertradisjonen og historiene fra Skarvsetta og fra liknende samlingsplasser rundt om på Hitra. Velkommen til Skarvsetta.

"Fru Inger" vart bygd på Stord Verft for Fosen Trafikklag AS i 1950. Den kosta 2,7 millioner kroner, var på 461 bruttotonn og var sertifisert for 497 presoner. Det var 40 lugarplasser om bord, og skipet gjorde 13,5 knops fart. "Fru Inger" vart satt inn i ruta mellom Trondheim, Fosen, Hitra og Frøya 19.juni 1950, og fram til mai 1973 var den en kjent, kjær og trofast sliter i kystfolkets tjeneste. I 1974 vart den solgt til Bergen, vidare til Østlandet, så til Danmark og til USA, hvor den blant annet medvirket i TV-serien "Falcon Crest". I 1996 vart skipet slept til Mexico, og her slutter den historien

INNHold

Side 2	Skarvsetta
Side 3	Innhold
Side 4	Leders hjørne
Side 5	Gåter fra før i tida
Side 8	Kyssa Roa
Side 11	Et arbeidende adelsmenneske
Side 14	Rutebåtene
Side 20	Forbuden frukt
Side 28	Oppdrettspioneerene
Side 32	Skjerping etter malm

Lederens hjørne

Hitra historielag har vært gjennom et vellykket og spennende år. Medlemstallet er blitt tredoblet og i skrivende stund har vi rundt 100 betalende medlemmer. Målsettingen er å passere 200 neste år – året deretter håper vi å øke medlemstallet ytterligere. Det kan virke svært ambisiøst, men uten målsettinger i denne størrelsesorden blir vi ikke økonomisk uavhengig, noe som igjen vil innvirke på aktiviteten og servicen vi kan yte overfor historielagets medlemmer.

Historielaget har tette og nær forbindelser til Kystmuseet hvor vi har vært så heldige å få kontorlokaler. Profesjonalitet og grundighet er viktig dersom vi skal oppnå de mål vi har satt oss, og derfor er nærheten til Kystmuseet og den dyktighet som allerede finnes her av særdeles stor betydning.

Foruten vervekampanjen har bygdebokarbeidet vært en viktig oppgave. Organiseringa har kommet et stykke på vei, og interesserte medarbeidere som ønsker å bistå i bokarbeidet har begynt å melde seg. Men, til dere alle – vi trenger mange flere medarbeidere, langt flere og derfor sender jeg ut et budskap til dere alle, enten dere bor eller har tilknytning til Hitra på annen måte om å melde dere til tjeneste i innsamlingsarbeide. Jobben er både spennende, interessant og ikke minst artig. Jeg takker for året som snart tar slutt og håper at årets utgave av Skarvsetta faller i smak.

Styret Hitra historielag

Leder:	Olaus Selvaag	mobil: 930 44 993	olausel@frisurf.no
Nestleder:	Knut Ansnes	mobil: 934 97577	knutans@bluezone.no
Styremed./sekretær	Ellen A. Draagen	mobil: 481 86 728	ellen.aanes@kystmuseet.no
Styremedlem:	Roald Strøm	mobil: 990 41 019	roalst2@online.no
Kasserer:	Svein Bertil Sæther	mobil: 913 23 578	svein.bertil@kystmuseet.no
Varamedlemmer:	Reidun Glørstad	Telefon: 72 44 11 51	
	Torbjørn Glørstad	Telefon : 7244 11 51	torgloer@online.no

Ansvarlig redaktør for "Skarvsetta" er historielagets leder.

Gåter fra før i tida – kan vi kanskje løse dem nå ?

Slektsgranskning kan av og til ligne på skattejakt, der gevinsten er kunnskap om relasjoner og mennesker som har levd før oss. Mange sitter kanskje med spørsmål som de gjerne kunne ha tenkt seg å stille til foreldre, besteforeldre og så videre ... men så er det altså for sent.

Men kanskje kan lokale forespørsler og data på nettet hjelpe likevel ?

Vi kan ta et eksempel :

Gudmor Elen Bakeng

I en minnebok fra 1944 fant jeg dette: ... og min gamle gudmoder Elen Bakeng kom med grøt ...

Hvem kunne nå denne Elen være? Hun som skrev dette, ble døpt 15.5.1921, så fadderne skulle kunne finnes i kirkebøkene - men kirkebøkene lå ikke på nettet ennå. Jeg kjente godt til Bakenget, en plass under Ulvan, nær Ulvnesset;

men kunne ikke finne noen Elen der i folketellingene 1875 og 1900. Etter å ha snakket litt med lokale folk, ble det klart at rundt siste krig hadde det bodd ei Elen i Kleiva. Kleiva er også en liten plass ved Ulvan, Grindskarheia markerer seg sterkt i terrenget bak det som i dag er Ulvan

Lakseslakteri, og denne heia er gjennomskåret av ei kløft eller et skar, som lager en snarvei mellom selve Ulvan og Bakenget/Ulvnesset, og der dette skaret åpner seg mot sør, der ligger plassen Kleiva. Her bodde gamle Jensine, henne husker jeg. Men Elen da, var det ei søster eller en annen slektning av Jensine ?

Videre søk etter denne Elen skulle vise seg å bli en vrien oppgave. Tok utgangspunkt i Jensine, og fant henne bl.a. på nettstedet "Gravminner i Norge" <http://www.disnorge.no/gravminner/index.php>

På steinen står: Født 14.12.1876, død 13.9.1971. Klokkeboka for Fillan 1873 - 1882 viser at Jensine ble døpt 16.4.1876, og at foreldrene hennes het Ole Olsen og Johanne Benjaminsdatter, ekteviet i 1871. Dermed skulle det være mulig å søke etter flere barn av dette paret. Heldigvis er folketellingen i 1875 lagt ut på nettet for Hitras vedkommende, så der kunne vi kanskje finne flere barn født før 1875, - eventuelle barn etter det året må oppspores i kirkebøkene, eventuelt kanskje finnes i 1900-tellingen. 1875-tellingen viser denne familien slik, litt modifisert av meg.

FAKTA:

KLEIVA

Navnet Kleiva finnes flere steder på Hitra I dette tilfellet er det snakk om Kleiva under gården Ulvan.

De bodde da på Kvitsand, utom Nordbotn på Fjellværsøya.

Ole Olsen m hovedforsørger gift Yrke Fiskerie født 1846 Børsens Pr.
Johanna Benjaminsdatter k Hans Kone gift født 1850 Hitterens Pr.
Eline Berntine Olsdatter k Deres datter ugift født 1873 Hitterens Pr.
!! Olsdatter* k Deres datter ugift født 16.12.1875 Hitterens Pr.

m og k for mann/kvinne, Pr. for prestegjeld. !! foran datter født i 1875 angir nok at hun ikke er døpt på det tidspunkt folketellingen ble holdt, men dette må altså være Jensine.

Kleiva på Ulvøya, 1962.

Men, Elen mangler jo her - er vi på villspor kanskje? Ole og Johanne ble ekteviet i 1871, og har døtre født i 1873 og 1875. Ikke urimelig å tro at de fikk et barn før 1873. Elen Olsdatter finner vi heller ikke i "Gravminner i Norge" - som for det meste omfatter graver holdt i hevd - men vi

finner henne ved folketellingen i desember 1900 - ikke i Bakenget, men i Ulvan (noe modifisert av meg) :

Ole Rasmussen Ulvan m Hovedforsørger gift Fisker født 1867 Fillan
Ellen Olsdtr Ulvan k Husmoder gift født 1870 Fillan

De bodde i gården til Oluf og Sara Ulvan, antagelig til leie. Barn er ikke oppført.

OK, da var det bare å lete i kirkebøkene etter Elen/Ellen Olsdatter, født ca 1870, for å finne foreldres navn. Og i Dolm ministerialbok 1871 - 1881 fremkommer informasjonen om henne:

Elen, født 4.1.1871, døpt 30.4. I Fillan kirke samme år, foreldre Ole Olsen og Johanne Benjaminsdatter, "ægteviiede i julen 1870".

Etter dette prøvde jeg å finne vielsen til Ole og Elen, for å få bekreftet fedrenes navn, som gjerne er oppført i kirkeboka. Men uten å finne dem viet i Fillan før 1900! Lenge etterpå kom jeg tilfeldigvis over vielsen deres i Dolm kirke: Ole Laurits Rasmussen, fisker, Ulvan, født 1867, far husmann Rasmus Olsen, og Elen Olsdatter Ulvan, født 1870, far Ole Olsen.

Vielsesdag 19.11.1900, og forlovere var naboen Jørgen Olsen Ulvan og førnevnte Oluf Olsen Ulvan. Hvorfor vielsen måtte skje i Dolm kirke, det har jeg ikke ennå funnet ut av, kanskje hadde de hastverk.

Vi begynner nå å få frem et slags bilde av Elen og hennes opprinnelse, frem til 1901. Men kirkebøkene kan gi oss noe mer: 13 mai 1894 ble Julie Marie døpt i Fillan kirke, født 10 mars samme år, foreldre oppgitt som pike Elen Olsdatter Aukan og ungkar Johan Olsen Kvalvik.

Folketellingen 1900 avslører at Julie Johansdatter bor hos sin farfar og farmor Ole Pedersen og Martha Mortensdatter i Kvalvika på Ulvøya, far Johan Olsen er fortsatt ugift, og oppholder seg midlertidig i Ålesund, mens mor Elen altså nettopp har vært i Dolm kirke og giftet seg med Ole Rasmussen, og nå bor i "Gården" i Ulvan. Vi kan vel slutte oss til at Ole

Rasmussen og i alle fall Elen har bodd i Bakenget en periode rundt eller etter 1921, siden hun er kalt Elen Bakeng i 1944. Kanskje bodde de til leie der også, før de kom til Kleiva.

Men etter 1900 blir kildene ikke så lett tilgjengelige, hverken folketellingene eller de aktuelle kirkebøker er lagt ut på nettet etter den tid. Kirkebøker for Fillan finns på nettet, men ikke for Nordbotn, og Nordbotn kirke ble vigslet 1900. Hele Knarrlagsundet sognet til den nye kirka, eller kapellet som det egentlig var frem til jubileet rundt år 2000. Et besøk på Hitra kirkekontor ble derfor nødvendig, og der kunne de ved oppslag i kirkeboka bekrefte at Ole Rasmussen Bakeng og Elen Olsdatter Bakeng var blant fadderne ved denne dåpen i 1921.

Men deretter har jeg ingen spor før Elen dukker opp i ei minnebok fra 1944, omtalt som "min gamle gudmoder" Det lever nok folk på Ulvøya og Hitra ellers ennå, som vil huske Elen og de personene rundt henne som er nevnt. Fra en av disse har jeg fått følgende: Under krigen var det stor mangel på mangt og mye. De gamle søstrene i Kleiva satt ikke hjemme dagstøtt, det var jo ellers skikk og bruk i den tida at folk gikk rundt på korte besøk til hverandre - telefon var det ikke mange som hadde og det var før fjernsynets tid, og radio var jo forbudt - og på sine runder i bygda gikk Elen og Jensine gjerne gjennom stien over Kleiva i Grindskarheia og innom gårdene i Ulvan. Underveis plukket de urter eller blomster som de hadde

med seg, så da vanket det kanskje ikke bare en kaffesup, men også et egg eller en skvett melk eller smør til gjengjeld.

Enkle og fattige folk, men er det mulig at de likevel hadde det minst like godt som vi har i 2010?

Vil gjerne høre fra noen som kan huske et eller annet om disse menneskene! Har de for eksempel etterkommere? Hva med Julie Marie?

KYSSA - ROA

Bansonga, banvisa, vøggsonga, vøggvisa – det var namn som vart nytta på slikt som ein song åt ongene her før i tida. Å søng åt ongan var i det gamle samfunnet sett på som ein naturleg og naudsynt del av kvardagslivet. Songane vart her nytta i ein praktisk livssituasjon. Dei kan mesta seiast å vera nytta som eit verkty.

No er vel dette noko som kan seiast om mestedelen av all folkekunst. Folkekunst er no i stor mon for brukskunst å kalda. Likevel kan bansongane koma til å stå i ei særstilling her. Medan slåttemusiken og store deler av songtradisjonen elles stort sett vart bore fram av personar med særleg givnad og ferdigheit, så vart bansongane noko som mesta alle måtte kunna.

”Det tar på å vera banfoster” hermast det etter ei gammel bestemor. Ho hadde passa ongene medan folket var ute på onna-arbeid. Banfoster var navnet på det vi i dag ville kalla barnpi eller barnepike. Dette var ein jobb som før ofte fall på dei ikkje heilt gamle bestemødrene, og dei ikkje heilt gifteferdige jentene. Når det galt dei siste, så var dette ein del av opplæringa, at dei skulle kunne tøllast-med og roe ein onge før dei var rekna som ferdige til å gå ut i livet for alvor.

”Å tøllast-med” tydar i denne samanhengen: å stelle med, dra omsyt for. Og det var i heile denne omsorgssituasjonen at bansongane hadde sin funksjon. Kva slags funksjon hadde så denne songen? Stutt kan det vel seiast at han skulle skapa kontakt mellom barnet og fostraren.

Det galt å fange barnet si interesse. Halde ho fanga, leie tanke og handling, påverke, prege og oppdra.

No kunne vel verkemidlane variere noko etter kor store ongene var. Trulig så var det vel litt tilårskomne ongar, den før nemde bestemora hadde råka ut for. Til slike krabatar dugde nok ikkje bansongar lenger. I slike høve kunne ein kanskje nytta eventyr med litt kraftig innhold. Eller sterkarer saker som skrømhistoriar og slikt. Bansongane hørte vel helst saman med dei heilt små, slik som namnet seier. Innholdet i desse songane var no elles godt tilpassa denne aller minste aldersgruppa.

Stundom kan tekstane verke svært naive, ja ikkje sjeldan heilt meiningslause. Elles er det og slik at det kan knipe med å skilje den eine songen frå den andre. Støtt er det berre dei første innleiingsstrofane som gjer at ein kan namnkjenne den eine frå den andre. Mykje av ordtilfanget ser ut for å vera plukka frå den eine til den andre etter kvart som det trongs. Kanskje var det slik at dei tok det dei kunne finne på i

FAKTA:

BANSONGA

Kystmuseet er interessert i gamle barnesanger og toner brukt på Hitra. Ta kontakt.

farten, for å få tekst og melodi til å gå så nokon lunde opp. Her var det ikkje snakk om nokon konsert. Det var berre den praktiske nytta som telte.

Og melodiane, dei var no til kapitel for seg sjøl. For det meste kunne ein vel her snakke om variantar kring to eller tre hovedmelodiar, som var sams for heile distriktet. Den personlege fridomen til å variere var heilt uhemma også her. Og det heile stod og falt med han som song, t.d. så kunne han godt finne på å bynne i dur, og slutte i moll, eller omvendt. Alt i samme songen.

Likevel må ein vel tru at ord- og meloditilfanget i all sin rotete einfold, inneheld akkurat dei nøkkelorda, med akkurat dei tonane som skulle til for å fange ein liten barnetanke, roe og trøyste, eller skape glede og tilknytning til det miljøet som han etter kvart skulle bli ein del av.

Somme av songane kunne og bli nytta til enkle spel- og leikerørsler som t.d. "Ride – ride ranke", eller "Ri – ri håmann". Barnet satt da på kneet og hufsa og rei medan ein song atåt, eller ramsa opp utan tone. Det vart og rodd mykje. Både "Ro – ro bakkaskjær (fiskeskjær)" og "Ro – ro på vikja". Ein sat da gjerne på golvet, eller omskraves på eit par krakkar, eller på ein benk, holdt kvarandre i hendene, og rodde av alle krefter.

"Dessa – dessa dåga" var ein annan leik. Den voksne sat da med eine beinet slengt over det andre, og med barnet omskraves over vrista. Ein kunne slik huske både opp og ned og til sides. Huskinga auka i takt med songen, og det enda gjerne med ein flygetur innpå fanget hans far. Å-jau det var no ikkje så verst å vera barn i "gamaltida" heller.

Men så hendte det at det kom sjukdom inn i bildet, og elles plagar av ymse slag. Langt kunne det vera til doktor, og medisinskapet var vel heller ikkje alltid så rikholdig. Da var det reint utruleg kor det hjalp både mot tannpine og ørsting og elles all verdens plagar om ein kunne krabbe opp i fanget åt ho mor. Og så la ho mor munnen heilt nedåt kinnet eller øret, og song og song.

Foruten dei songane som alt er nemdt, så kunne det syngast om "Reven og lammet", om katta eller kråka. Kråka

Dessa dåga

*Dessa dessa dåga
Kjerringa venta måga*

*Venta i fjor
og venta i år*

*venta alt me'a
verda står*

å enda så venta kjerringa

hadde no forresten ein forbausande stor plass i dette repertoaret: "Kråka satt i sanna" – "Kråka sat i tollan topp" – "Kråka sat på stabburspinn". Songen enda ofte med at barnet skulle få noko godt: "sukker og fiken" – "sukker og kringel". Eller "nye hossa

og nye sko". Svært ofte sluttar og songane med at ein skal dra åt han pappa, "leit-opp'n pappa sin" Han pappa var vel i havet på fiske det meste av året, slik dei fleste av karfolka elles her ved kysten. Derfor var han nok ein "saktan" person. Ikkje berre for barnet i vogga, men kan hende like mykje for ho som song.

Av ein eller annan grunn har det vore vanleg at nedsovingsprosessen av barnet har vore omfatta med ein særleg romantisk glans. Trulig kan det vera dyrkinga av "vuggevisen" som konsertnummer som har vore med på å skape denne glorien. I røynda er det imidlertid slik at det er svært vanskelig å skilje ut den eine songen som voggvis framfor den andre. Som oftast så var det ikkje verken teksten eller melodien som avgjorde bruken. Det var heller syngemåten. Det var no heller ikkje berre i vogga at barnet vart søvd ned. Det kunne like gjerne skje at det vart byssa til søvns på fanget åt mora. Det kunne og vanke ein tur att og fram på golvet. Eller om ein var retteleg heldig, så kunne ein få sitte i gyngestolen åt ho bestemor eller han bestefar.

Om vi no likevel skulle ta for oss denne nedsøvinga og voggetradisjonen, så synest det rettast å bynne allerede med klargjeringa for vogga. Klargjeringa kan vi seia tok til når barnet småtrøytt og litt grinåt vart tatt opp på fanget for å stellast.

Stellinga omfatta både avkledning, vasking og mating, og heile tida vart det prata og dulla med barnet. I det heile kan det snakkast om ei fysisk og psykisk klargjering for kvila og søvnen. Det vart snakka om kor trøytt barnet var, og vogga vart nemnt: "Den gode varme vogga som stod og venta—"

Under det heile smaug songen seg ut og inn av samtalen. Litt prating, litt leiking, og litt song. Songen og leiken trappa seg gjerne ned etter kvart mot eit lognare leie.

Og når så ongen omsider låg i vogga, god og varm og mett, da kan en vel seia at det var duka for den eventuelle voggevisa. Både ord og tone kunne vera den same som det som var nytta heile tida. Men takten og syngemåten var no dempa heilt ned, klar til den siste vesle smetten inn i drømmeland. Mjuk og logn, og ofte svært vemodig: "Kyssa roa – Kyssa roa".

Kyssa roa

*Kyssa roa bane
læmsa legg på jarne*

*pappa står og stappe konn
mamma bles i vakkert honn*

*søster sett på bordet
syr på gullsnore åt broren*

*broren han går i hauan
leite opp geiten og sauau*

*e dæm grå, så lætt dæm gå
men e dæm kvit mellom honna
så kjør dæm heim te bonna*

Et arbeidets adelsmenneske

Følgende var å lese i Dagsposten dater 7. juli 1932. Vi har valgt å benytte moderne språkdrakt.

80 års jubileum som tjenestejente. Det er ikke ofte noe ekstraordinært foregår på Hitra. Øya med sine grå berg, grå skjær og grå hus er ordinær som bare det. Og folket ikke mindre. De lider nød i skrift som i tale, og klager og bærer seg som andre skikkelige folk i denne tid.

Et menneske finnes dog som lever helt uberørt av tidens pinaktighet og som passer seg selv og sitt arbeid og lar verden seile sin egen opprørte sjø. Og det rare er at det er en kvinne som er i besittelse av disse, for sitt kjønn så sjeldne egenskaper, nemlig å ta vare på seg selv i stedet for andre. Hun har forresten i de fleste av tidens spørsmål sitt eget spesielle syn på ting som neppe vil falle sammen med moderne kvinners meninger. Slik mener hun for eksempel, at når man er tjenestepike så skal man ikke skifte plass hver måned, eller for å være hypermoderne, hver uke. Selv tok hun nemlig tjeneste på gården Kvammen i Sandstad i året 1852 og har plassen den dag i dag og tenker aldeles ikke på å flytte. I år kan hun altså feire 80-års jubileum som tjenestejente.

Hitra har ingen flere i den grad umoderne tjenestejenter. Tør man spørre: Finnes det flere i hele Norges land? Jubilanten heter Brynhild Rollset og er fra gården Rollset i Selbu. Som 17 års jente kom hun til Kvammen og begynte å streve for det daglige brød. Signalement: Meget vakker, langt uondulert hår, blå øyne, perlefriske tenner og nydelig sangstemme.

Som konjunkturere den gang var så hadde hun vel en daler om året i lønn, samt et par sko og tøy til en kjole. Men, av disse pengene, som i våre dager knapt vil rekke til pudder og lepestift, la hun seg opp penger.

Hennes viktigste arbeid var å passe fjøset. Stadig snakker hun om sine mange gamle venner blant kyr, sauer og geiter som var de beste i hele verden. Som hos alle gamle folk, kan nok minnene være en god del idealisert og det vil nok bli nokså vanskelig å overbevise henne om at dagens kyr er minst like gode som i gamle dager.

"Nå for tiden er det overhodet ikke skikkelige kyr å få tak i hevder hun og dessuten blir de jo slettes ikke passet på som de skal. Ikke får de "løip"(fiskavfall) og ikke får de tang. Hva skal kyrne egentlig melke av da? Og hva er det å være budeie nå, når det bare er å skru på en krane og det kommer vann. Nei, annerledes var det før. Da måtte en med sine to hender, bære vassbøtter lange veier, og ligge og klore bergene etter tang, enten det var vår eller vinter".

Nå har Brynhild sluttet som budeie, men på tross av det er hun sterkt interessert i ætlingene av sine "gamle venner" i fjøset. Neimen om hun er nådig i sin kritikk dersom det blir den minste forsinkelser i de reglementerte måltidene deres. Likevel skal ingen tro at hun har lagt arbeidet på hylla. Tross sine 97 år på skuldrene er hun hver eneste dag oppe i 5-tiden om morgenen og tar fatt på dagens strev. På en måte kan en si at hun har som en slags pensjon på gården. Hun får mat og klær og det hun behøver og ellers kan gjøre det hun selv ønsker. Hun har en liten stue for seg selv hvor hun holder til hele dagen. Der har hun sin rokk og sin vevstol, der syr og lapper hun. Veving har det blitt mindre med, men så karder og spinner hun desto mer. Og alt garnet som trengs på gården er det Brynhild som tilvirker. Alle sine klær stopper og lapper hun selv og votter og strømper strikker hun langt utover eget behov.

En skulle tro at synet ville bli svekket i så høy alder, men når en betrakter hvor handfritt hun trer en synål får en straks et annet syn på saken. Hun leser både aviser og bøker uten briller. Alderen tatt i betraktning ser hun altså meget godt. Hørselen er det tilsynelatende dårlig med, men i følge henne selv så hører hun utmerket og uttaler i den forbindelse: Jeg hører det

*Her på Nordkvammen bodde
Brynhild i mer enn 80 år.*

jeg selv ønsker å høre. Om fremmede folk roper til henne, svarer hun gjerne bort i hytt og pine, men om gårdens folk snakker alminnelig til henne, hører hun hver eneste ord. I mangel av noen fornuftige folk å prate med, prater hun i stedet med seg selv. Ikke lavt og hviskende som eldre folk gjerne pleier, nei, men minst likeså høyt som Helga Karlsen når hun anbefaler revisjon av tukthusloven i tingets sal (forskjellen på de to er at Brynhild bare taler når hun arbeider, den andre arbeider kun når hun taler). Rent

bortsett fra hennes støyende måte å tenke på, har hun sine åndsevner i merkelig god behold. Almanakken for eksempel har hun meget god greie på. Hun legger ut om månefaser og aspekter så det er en lyst å høre på. Dog er det sjelden eller aldri hun leser i almanakken. "Itj nå gagn å læssa der" sier hun, "bærre kongeonga og ainna elendigheit på aill blarn".

I enda større grad må man si at Brynhild har sine legemskrefter i behold. Før het det at folk hadde helse av

jern. Om Brynhild må man si at hun har helse av spesialherdet stål. Ikke et eneste av de 80 år har hun skulket onnarbeidet. Hun er med og raker høy, skjærer korn og tar opp poteter. Siste høst skulle de lure seg til å ta opp poteter uten hennes bistand, men Brynhild oppdaget svindelen og ble så sint at ingen heretter tør løpe den risiko.

"Det kan likne på gutongan å finne på slikt" mente hun. Hva de samme "gutongan" angår, var de riktignok

ikke født da Brynhild kom til gården, men de har da likevel rukket å bli godt voksne karer på mellom 70 og 80 år.

Når været er bra vandrer hun bort i bjerkeskogen med sin lille øks og et stykke tau. Så hugger hun kvist og kvast, samler det i en bør, slår tauet om og bærer det ofte lange veier fram til gården.

Når en kommer forbi steder hvor hun bedriver sin hugst, kan en høre øksen klinge på lang lei samtidig med at det høres prat og snakk så en skulle tru at hele Sandstad sanitetsforening var på utflukt. Er det store kvister eller små trær, sleper hun dem etter seg. Dersom hun synes at haugen er anselig nok tar hun fatt på å småhugge kvisten. Og så bærer hun hele stasen inn i sin lille stue og stabler fullt helt oppunder taket borti kroken ved siden av ovnen. Når så styggværsdagene kommer fyrer hun godt i ovnen og koser seg kongelig ved sin rokk og sine minner.

Blir det tilslutt for mørkt til å arbeide går hun inn og spiser. Etter en kortere eller lengre tale går hun opp og legger seg. Men, helt nede i stuen kan en da høre henne lese sin gamle bønner og salmevers som hun lærte som barn og som sitter usvikelig fast. Likevel er det ikke meget som tyder på at hun foreløpig har tenkt å forlate denne syndige verden. Således fortelles det at hun for en del år siden lånte bort noen penger som hun aldri fikk tilbake. Hun ga uttrykkelig til kjenne at det ikke var meningen det skulle være noen foræring og derfor ville

hun smukt vente til fyren kreperte slik at hun kunne melde inn sitt krav til boet. Brynhild spiser godt og sover godt og er frisk som en fisk. Så for den saks skyld kan hun leve mange år. For lenge, lenge siden fikk Brynhild medaljen for lang og tro tjeneste. Denne er hun meget stolt av og viser den fram nå og da. Men, så kan det også hende at hun samtidig sier: "Tja, det vart nåkka å levva tå dederre å, nei æ må vel bærre driv på å arbeid æ ska det bli nåkka te mat og klea". Så arbeider hun da også fra grytidlig morgen til avdagen siver inn gjennom rutene i hennes lille stue og hyller både rokken, vevstolen og gamle Brynhild inn i sitt mørke slør.

Mens fakkelskinnet fra ovnen danser sin eventyrdans over vegger og tak og karden hviler i fanget et øyeblikk, leker hun kanskje i tankene som liten pike atter omkrig barndomshjemmet oppe i Selbu.

T.Aa.

Rutebåtene

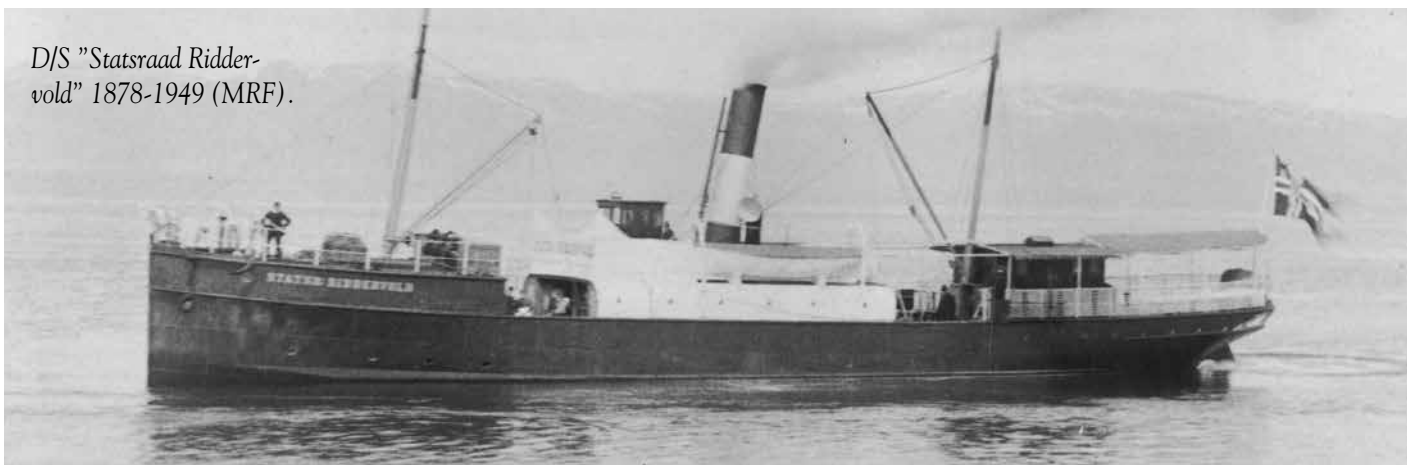
Noen av bildene er utlånt fra Steinar Sæther.
De andre er fra Kystmuseets fotosamling.

Samferdsel er ikke noe nytt historisk fenomen. Folk har forflytta seg og reist til alle tider. Her ved kysten var det sjøen som var ferdelsåra, og båten eller skipet var framkomstmidlet. Fra gammelt av var det vær og vind som bestemte når en skulle dra og når en kom fram. Det var først da dampmaskina kom at det vart mulig å sette opp reisetider og rutegående transport. Det første båtaneløpet på Hitra kom allerede i 1841. Da anløp hjuldamperen "Nordcap" handelsstedet Aunøya på sørgående tur hver tredje uke i sommerhavåret. Litt bedre vart det i 1867 da D/S "Kong Oscar" annenhver tirsdag gikk til Knarrlagsund og Hopsjøen med retur til Trondheim dagen etter. I 1874 begynte D/S "Nidaros" med fastere og flere anløp, og det var begynnelsen på rutebåttrafikken hit til øyene. I neste års "Skarvsetta" kommer en egen artikkel om de gamle rutebåtene til Hitra.

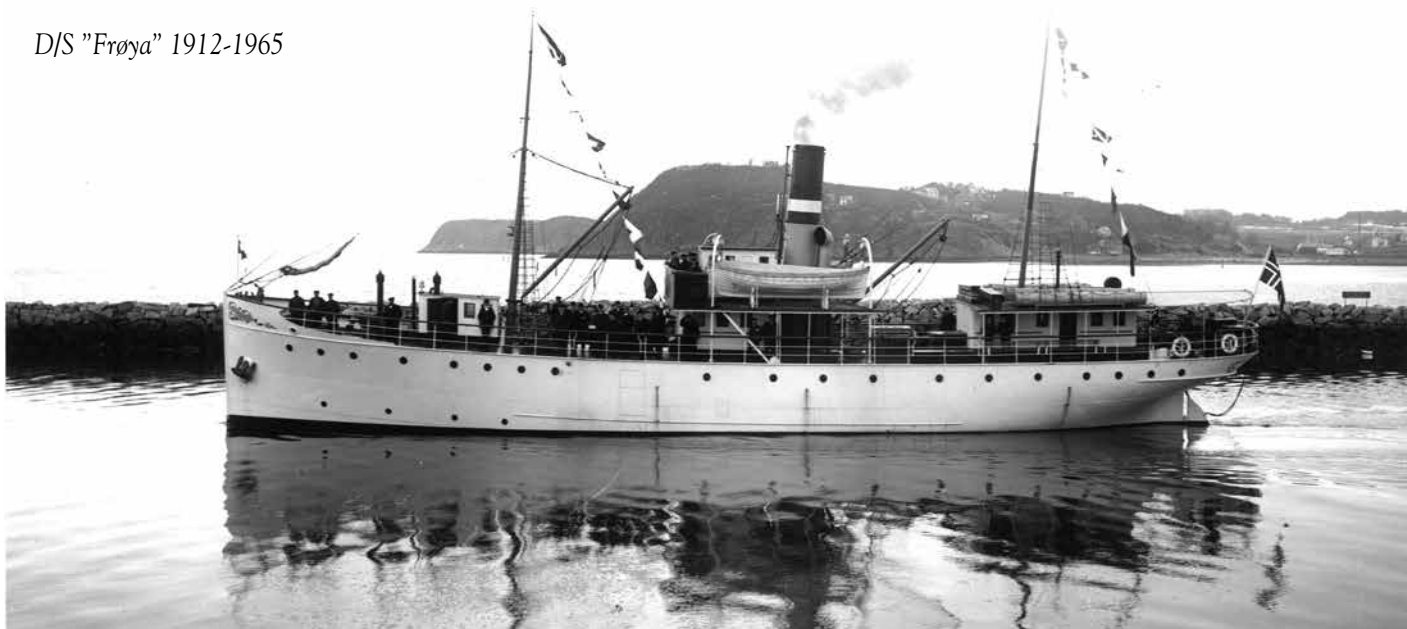
D/S "Kong Oscar"
1867-1873

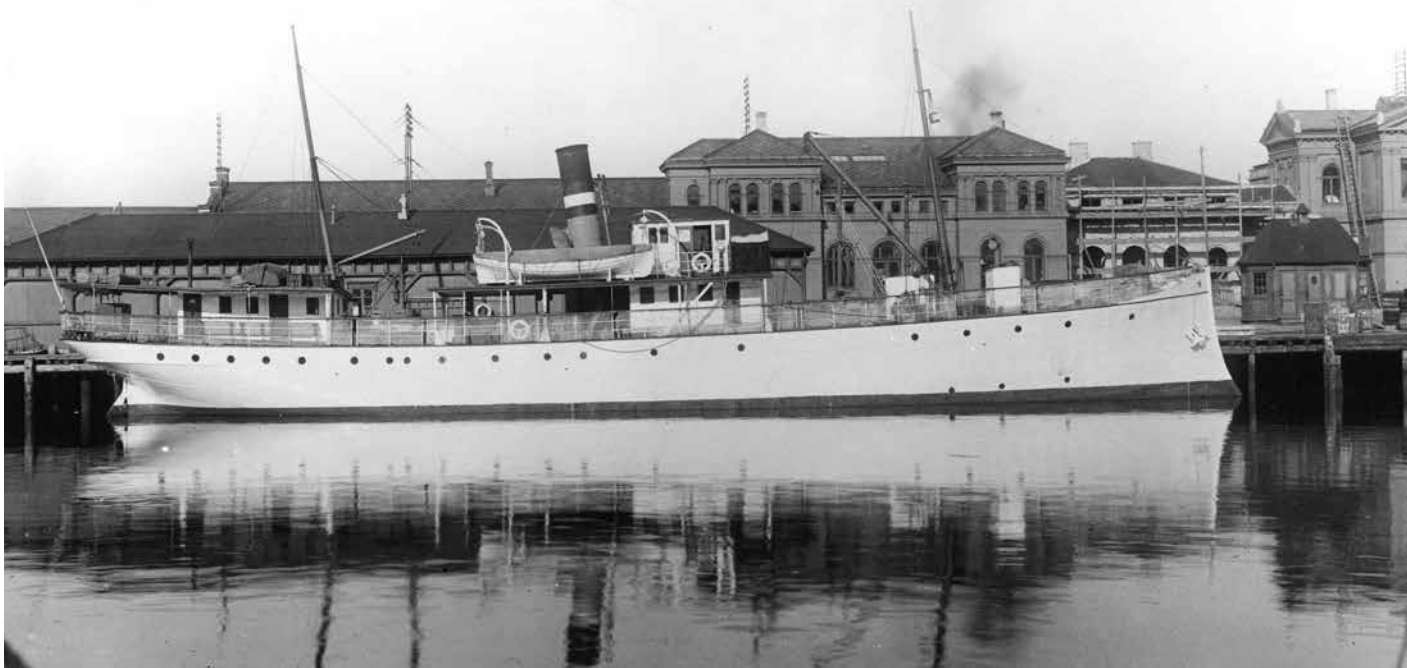
D/S "Statsraad Ridder-
vold" 1878-1949 (MRF).

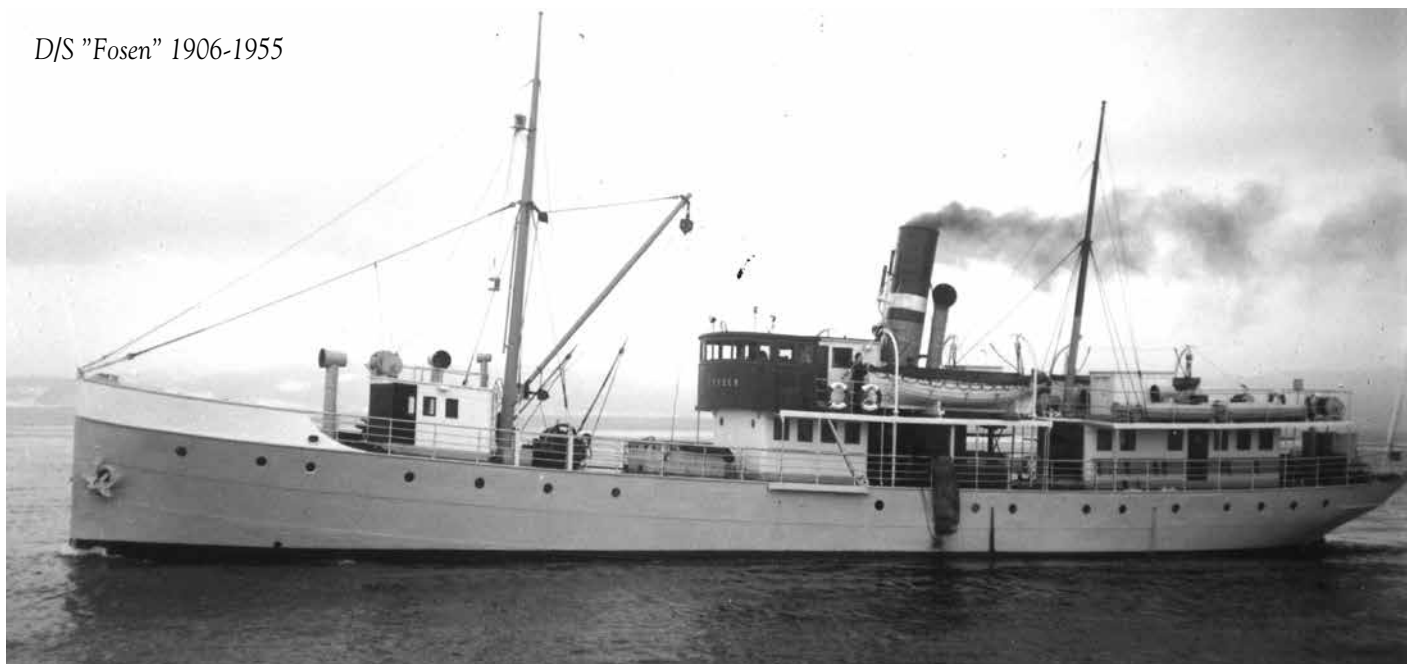
D/S "Frøya" 1912-1965

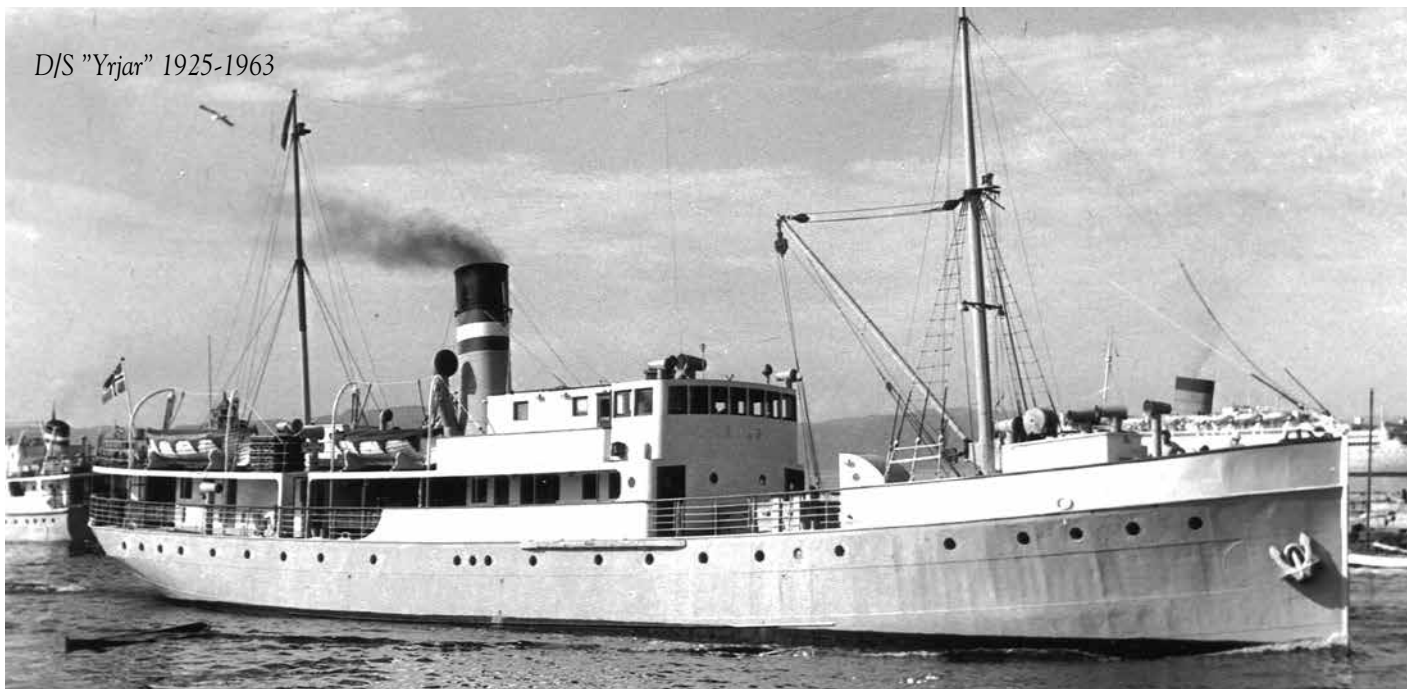
D/S "Hitra" 1917-1956

D/S "Fosen" 1906-1955

D/S "Yrjar" 1925-1963

1875

Rute

1875

for Dampskibet „Nidaros”

fra og med 1ste Marts 1875 indtil videre.

Til og fra Ørlandet:

Fra Trondhjem hver Mandag Kl. 7	Form.	Fra Raakvæg hver Tirsdag Kl. 7	Form.
om Røberg	9 —	om Høibakken	8 —
- Ritsen	10 —	- Brækstad	9½ —
- Selven	10½ —	- Beian	10½ —
- Beian	11½ —	- Selven	11½ —
- Brækstad	12½ Efterm.	- Ritsen	12 —
- Høibakken	2 —	- Røberg	1 Efterm.
til Yttre Raakvæg	3 —	til Thronhjøm	3 —

Til Hitteren:

Thorsdagene den 4de og 11te Marts, 1ste, 8de og 29de April, 6te og 27de Mai, 3die og 24de Juni, 1ste, 22de og 29de Juli, 19de og 26de August o. s. v.

Fra Thronhjøm	Kl. 7	Form.
om Røberg	9 —	—
- Ritsen	10 —	—
- Høibakken	12 —	—
- Brækstad	2 Efterm.	—
- Beian	2¾ —	—
- Knarlagsund	4½ —	—
- Hegansen	5½ —	—
til Hopsøen	6½ —	—

De paafølgende Fredage returnerer Skibet

fra Hopsøen til Thronhjøm Kl. 7	Form.
om Hegansen	7½ —
- Knarlagsund	8¾ —
- Beian	11 —
- Brækstad	11¾ —
- Høibakken	12¾ Efterm.
- Ritsen	3¼ —
- Røberg	4¼ —
til Thronhjøm	6½ —

Til Høvne:

Thorsdagene den 18de og 25de Marts, 15de og 22de April, 13de og 20de Mai, 10de og 17de Juni, 8de og 15de Juli, 5te og 12te August o. s. v.

Fra Thronhjøm	Kl. 7	Form.
om Røberg	9 —	—
- Ritsen	10 —	—
- Høibakken	12 —	—
- Brækstad	2 Efterm.	—
- Beian	2¾ —	—
- Auneen	4 —	—
til Kirksæterøren	6½ —	—

De paafølgende Fredage returnerer Skibet fra Kirksæterøren til T. hjem. Kl. 7 Form.

om Auneen	9¾ —
- Beian	10¾ —
- Brækstad	11½ —
- Høibakken	12¾ Efterm.
- Ritsen	3¼ —
- Røberg	4¼ —
til Thronhjøm	6½ —

Passagererne maa være forberedte paa, at Skibet kan afgaa 1 Time før det angivne Klokkeslet fra Stoppestederne.

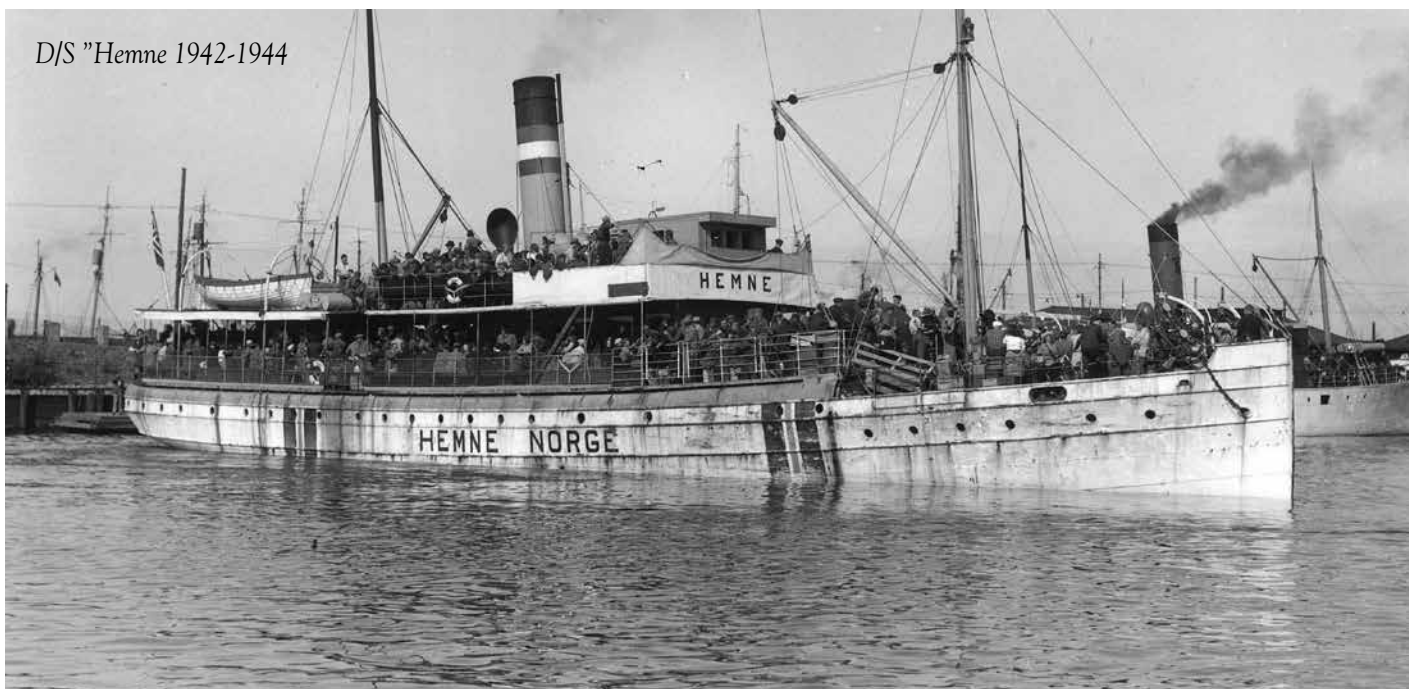
Naar Storm, Søm, Is eller andre Naturhindringer skulde bevirke, at Skibet ikke kan anløbe et Stoppested, ilandsættes Passagererne og losses Godset ved nærmeste bekvemme Sted.

Thronhjøm 28de Februar 1875.

Direktionen.

*Flåten først i 1960-åra. Fra venstre: "Yrjar",
"Fosen", "Frøya", "Agdenes" og "Fru Inger".*

D/S "Hemne 1942-1944

M/S "Agdenes" 1952-1970

Forbuden frukt – et kjærlighetsdrama på Fjellværøya i 1840-åra

Nei, han skulle ikke ha slått han. Sjølsagt skulle han ikke ha gjort det. Det var jo ikke gutten si skyld, han visste da det. Men han vart så inderlig forbanna. Og det gjorde ikke saken lettere at folk stod der og fulgte med. Han visste så vel at de flirte og godta seg attom ryggen hans.

Så da gutten nekta å svare, greip han tak i halstørkleet hans, holdt han fast og ga han ei skikkelig teve over ørstolen. I et glimt tenkte han: Enn om han slær tebak-ers? Guten e da både stør og sterkar enn æg...

Det er han Lars Olsen fra Nordbotn vi møter her. Året er 1843, og vi er på den lille plassen Skjære ved Breivika på Fjellværøya. I fortvilelse og sinne har han Lars akkurat gitt gutten sin, han Olaus Larsen, ei ørteve - i andre folk sitt påsyn. Han angrer seg med det samme. Sjøl er han så fornedra og utskjemt som en mann kan bli, og nå fornedrer han sin egen sønn. Så kan det ikke bli verre. Nå får han bare løpe lina ut.

Kor a e hen? No ska du svare mæg! Du veit det. Æg sjer det på dæg. No ska du svare n far din, sei æg! Han Lars løfter handa til et nytt slag.

Far, sier han Olaus og holder handa til faren i et fast grep. Du ska itj gjera dæ sjølv så liten at du slær mæg ein gong te. Du ha slie nok no.

Så ser de at sønnen tar far sin om skuldrene, fører han med seg og finner en plass der de kan sette seg og snakke i lag. Utafor folksyna.

Det kan være slik det gikk for seg da han Lars Olsen, fisker og leieboer på Nordbotn, fikk vite av sin egen sønn at kona hans hadde rømt vekk med en annen mann.

Men hva i all verden? tenker du. Ei dame på vift. Og så da? Hva er nå det å skrive om – snart 170 år etter? Og kanskje har du rett. Kanskje burde denne historia ha fått ligge. Hva skal det tjene til å trekke den fram etter alle disse åra? Skal vi vente med å svare til historia er ferdig? Fint.

Og før vi går laus på fortellinga, skal vi ta for oss noen av personene i denne historia. Når du nå leser om dem: Tenk på at det handler om virkelige personer. De har levd her før oss, alle sammen. Om du ikke sjøl er en av etterkommerne, så er sjansen stor for at du kanskje har møtt en eller flere av etterkommerne deres. Slik kommer historia ganske nær oss, sjøl om dette hendte for lenge, lenge sia.

Du har alt møtt han Lars Olsen. Han var gift med Inger Olsdatter. I 1843 bodde Lars og Inger som leieboere på Nordbotn,

men der hadde de ikke bodd lenge. De hadde levd et ganske omflakkende liv, de to. De gifta seg i Veklem kirke på Ørlandet 15.november 1818. Da var han tjenestekar på Storfosna, og hun var tjenestejente på Leksa. Hvor Lars kom fra veit vi ikke, men han oppga alderen sin til 29 år da presten på Ørlandet førte giftemålet inn i kirkeboka. Kanskje stemte det, sånn omtrent. Inger veit vi mer om. Hun var født 3.mars 1795 på gården Sjursvika, som ligger mellom Vingvågen og Imsterfjorden.

Inger og Lars fikk det litt travelt med å gifte seg seinhaustes 1818. Den 4.februar 1819 fikk de ei datter. De bodde på Leksa da jenta deres vart døpt i Veklem kirke i mai, og hun fikk navnet Anna Fredrikke. I 1823 bodde de i Ramvika på austsida av Imsterfjorden, og det året vart sønnen Johan Olaus født der. Han skal du få møte seinere. Tre år etter kom sønnen Edvard Jørgen til verden, og da livnærte Lars familien sin som fisker på Leksa. Så bars det igjen til Imsterfjorden. Innerst inne i fjorden ligger gården Elva, og her var Lars og Inger gårdfolk da dattera Ulrikka Lovise vart født i 1829. Hva som var grunnen til at de dro derifra, kjenner vi ikke til, men i 1832 kom Lars og Inger med minst to av barna sine til Hitra. I september 1832 fikk de dattera Elen Margrethe, og da bodde de i Melkvika ved Jobotn. Tre år seinere var de leieboere på Haugen i Leirvågan. Da

Gården Nordbotn i 1962.

fikk de ei datter til: Karolina Mortina. På denne tida hadde Lars arbeid som møller, trulig i Kaldklovan. Så bodde de i Einvika ei tid, og så flytta de til Nordbotn. Det var her de bodde da historia vår utspant seg. Et ektepar til var hovedpersoner i denne historia. Det var Halvor Madsen og Juditta Jensdatter. Halvor var romsdaling. Han var født på Bud i 1788. Foreldrene var Mads Madsen og Mali Halvorsdatter på husmannsplassen Rishaugen under Kalsvika. I 1810 vart han utkommandert til militær sjøtjeneste, og han tjenestegjorde på kanonbåt i fem år. Ved freden

etter napoleonskrigene vart han dimittert, og etter eget utsagn flytta han da til Hitra. I desember 1819 vart han far til en gutt. Mora var Karen Christine Hansdatter Bernhoft. Gutten vart født i Kastvika på Fjellværøya og døpt i Fillkirka 2.påskedag 1820. Han fikk navnet Markus. Om barnefaren Halvor var til stede i kirka da sønnen hans vart døpt, er vel tvilsomt. Han hadde tatt seg jobb som tjenestedreng på Kjørse i Hemne, står det i kirkeboka. Men om han nå likevel var i Fillkirka denne dagen, så møtte han kanskje Juditta Jensdatter fra Breivika. Hun og

mannen hennes, Lorns Olsen, fikk båret sønnen Lorns fram til dåpen samme dag. Juditta Jensdatter var født på Herøya i mars 1787 og døpt i Fillkirka 25.mars. Foreldrene var Jens Andersen og Ane Maria Jonsdatter. De var gårdfolk på Herøya. Mor til Juditta døde da Juditta vart født, og i arveskiftet etter henne i 1790 går det fram at gårdfolket på Herøya sto seg bra. Etter få år fikk Juditta ei stemor. I året 1800 rodde det en kar over Trondheimsleia fra Hemne og fikk seg tjeneste som dreng på Jøstenøya. Lorns Olsen Dahlberg het han. Et par år seinere fikk han

høre at det var bruk for tjenestefolk på Herøya, og så for han dit. Kanskje hadde han hørt at han Jens Herøya hadde ei fin datter som var gifteklar om noen år? Ikke noe ulempe, tenkte Lorns. Tjeneste på Herøya fikk han, og i 1807 fikk han dattera attpå. Trulig fikk de ei datter 8.november 1807, mens de ennå bodde på Herøya (kirkeboka er litt uklar her). Hun fikk navnet Lavina. Så flytta Lorns og Juditta og vart gårdfolk i Breivika. Da dattera Ane Maria kom til verden 22.september 1811, bodde de her. De fikk sønnen Ola 11.april 1814, sønnen Jens i februar 1817 og til slutt sønnen Lorns 20.november 1819. Da var Lorns Olsen og Juditta blitt sjøleiere i Breivika. De kjøpte gården i 1815. Men "Sorgen og Glæden de vandre

tilhobe": I 1821 døde Lorns Olsen, det får vi vite gjennom de militære rullene. Han står ikke oppført som gravlagt i kirkeboka, og det kan tyde på at han kom vekk på sjøen – og ikke vart funnet igjen. Da vart det ikke så greit for enka Juditta og barneflokken hennes i Breivika.

Om det var kjærlighet eller fornuft som fikk Halvor Madsen og Juditta Jensdatter til å slå seg i lag, skal være usagt. Vi får håpe det var begge deler, men det kan ikke underslås: Halvor hadde bruk for en heim og et fast holdepunkt i tilværelsen, og Juditta hadde bruk for en forsørger for seg og barna sine. Så kom Halvor til Breivika, trulig som dreng og mannfolkhjelp. Og mannfolkhjelp vart det til gangs, for den 12.februar 1823 fikk Juditta og Halvor

dattera Marta Marselia. Hun vart døpt i Fillan kirke 22.juni 1823. I 1824 vart det holdt auksjon i Breivika, gården vart solgt og Juditta måtte flytte. Faren Jens Andersen døde på Herøya 18.mai 1824, stemora Andrea satt igjen som enke og Juditta flytta heim til Herøya. Halvor vart også med og arbeidde som dreng på gården. Den 3.april 1828 fikk Juditta og Halvor dattera Hanna. Hun vart døpt i Fillan kirke 26.mai. Utpå sommeren 1828, den 20.juli, vart Halvor og Juditta endelig gift. Da hadde de levd i et slags skjult samboerskap i fem-seks år. Å leve fullt åpent som samboere var helt utenkelig før 1970-åra, men i det skjulte forekom det nok, også på 1800-tallet. Det ser ut til at Halvor Madsen og Juditta Jensdatter bodde på

Breivika på Fjellværoya i 1962.

Herøya ei tid på 1830-tallet. I året 1830 tulla Halvor seg borti ei sladderhistorie om gårdmannen Jens Iversen på Fjellvær, og da får vi vite at Halvor var leieboer på Herøya. Hvor lenge de vart her kjenner vi ikke til, men en gang rundt 1840 havna de som leieboere i Skjærbusdalen.

Og så til historia, som involverte et helt nabolag, og vel så det:

Den 14.juli 1844 vart det gjennomført et forhør på lensmannsgården i Stakkvika (offisielt: Stadsvik) på Dolmøya. Det var sokneprest Christian Johannes Brodtkorb på Dolm som hadde levert inn en anmeldelse, på bakgrunn av at Lars Olsen, fiskar og leieboer i Nordbotn, hadde klaga inn si ega kone, Inger Olsdatter og Halvor Madsen Skjærbusdalen. La oss høre hva Lars hadde å fortelle:

Jau, de e eit par år sia no: Æ bynt å hør at folk snakka ti at kjerringa mi, ho Enger, for og lura med han Halvor borti Daln. Æ trudd no itj nå på det, føsst. Folk fer no og slarve om alt dem itj veit. Æ spurt itj a Enger om det, hell. Fekk mæ itj te det da, sju. Villa itj mestru a om sånt. Vi ha no holdt i lag i mang år, ho Enger og æg. Det ha itj vore så greitt, allvei, men vi ha da greidd oss på eit vis. Æ villa itj tru at ho svekta mæ, nei.

Men så va det ein kveld, det va vel på nyåret i fjol: Æ hadd vore vekk på arbeid nån daga, og så kom æ heim seint på kveldn. Ho Enger va heim, ja. Ho låg i senga. Og de to døtren våres, ho Eli og a Lina, låg i anner senga i stua. Men det va ein kar te som va heim åt oss: Han Halvor borti Daln, va der. Brok på sæg hadd n, men ovate va n naken. Han fekk skysst ut døra, æ ska fertel dokk det. Han rent med trøya punn arma bortgjennom fjæra i nordvesten.

Det vart ei huskestue i stua på Nordbotn den natta. Lars ville vite kva som hadde gått for seg. Inger forsøkte å bortforklare. Jentene vågde ikke å si et ord til far sin, sjøl om han prøvde å få dem til det. Lars trua med å hive Inger på dør. Hun gråt og ba for seg, og hun lova at det ikke skulle skje igjen. Så roa det seg, for ei tid. Men Lars stolte ikke lenger på Inger, og folkesnakket fortsatte. Jo, Inger og Halvor hadde tatt opp forbindelsen.

Sommeren 1843 tok Lars med seg Inger og segla til Dolm. Nå ville han ha en samtale med presten. Og soknepresten, Christian Johannes Brodtkorb, tok imot dem. Nå tilstod Inger forholdet til Halvor, og igjen lova hun at det skulle være slutt mellom henne og Halvor. Da de kom heim til Nordbotn, skulle Inger snakke med Halvor for å bryte forholdet. Men nei, det vart ikke noe brudd. Tvert imot. Forholdet mellom de to vart mer åpenlyst enn noen gang før. Halvor fikk ikke lenger bo der han og Juditta hadde bodd, så han måtte flytte og finne seg nytt losji. Da flytta Inger fra Lars og fikk seg husvære i Breivika, hos Ola Abrahamsen og kona Anna Margrethe Jensdatter. Her bodde hun i seks veker, og hit kom Halvor stadig på besøk. Ofte vart han natta over hos Inger i Breivika. Da tok gårdkona Anna Margrete Jensdatter affære: Om det ikke vart slutt på at Halvor stadig kom på nattebesøk til Breivika, så måtte Inger finne seg anna plass å bo. Dermed bestemte Halvor og Inger seg for å rømme. Inger tok med seg litt husgeråd og det hun hadde av klær, og så fikk hun sønnen sin, Olaus Larsen, til å skyse seg vestover. Olaus tjente på plassrommet Skjære (merk: uttales med tostavings tonelag, altså som Berge i Knarrlagsundet og Skage i Fillfjorden),

like ved Breivika.

Det var den turen Lars Olsen ville ha sønnen Olaus til å fortelle om da vi starta denne historia. Om det smalt ei ørteve, veit vi ikke. Olaus fortalte uansett faren sin det som hadde skjedd: Jo, han lånte en båt og segla mora vestover med det lille flyttelasset hennes – ei kleskiste, ei lita jerngrøte og kanskje noe annet småtteri. Vestover Knarrlagsundet, forbi Skjellandet, inn Dolmsundet og heilt til Smågasjøen bars det. Her fikk Inger satt inn kista si hos Hans og Karen Smågasjøen. Hun sa at hun var enke, og skulle til Smøla og besøke slekta si. Av en eller annen grunn vart Inger med Olaus da han segla heim igjen. Da de kom til Knarrlagsundet, gikk hun i land på Skarvhammaren og gjømte seg der under åpen himmel. Det var en søndags kveld hun kom til Skarvhammaren, og det vart et forferdelig uvær om kvelden. Uværet varte heilt til fredagen etter, og hver kveld kom Halvor til henne og hadde mat med. Fredagen vart været såpass at Inger og Halvor kunne segle vestover i lag. De tenkte seg til Smågasjøen for å hente kleskista hennes Inger, og så skulle de dra videre. Men uværet satte inn igjen, og da de kom til Risnesset i Dolmsundet, måtte de gå i land der og få husly. Søndag morgen tenkte Inger og Halvor å reise videre, men da kom Lars Olsen til Risnesset. Han hadde fulgt etter dem. Først hadde han vært på Smågasjøen og henta kleskista hennes Inger, og nå kom han til Risnesset og henta heim kona si til Nordbotn. Det smakte antakelig ikke sukker av han.

Nå bodde Lars og Inger i lag på Nordbotn ei tid. Men også Halvor kom tilbake til Fjellværøya etter rømningsforsøket. Og så tok Inger med seg Lina (Karolina), den

Yngste dattera si, og flytta fra mannen sin på nytt. Igjen dro hun til Breivika, og nå fikk hun losji hos en gammel enke, som bodde der. Ane Olsdatter het hun, trulig fostermora til Ola Abrahamsen i nabostua.

Gamle Ane Olsdatter, snart 90 år, forteller:

Om ho Enger bor hos mæg no? Jau, det ferstår sæg. Ho ha no vel bodd her eit halvårs tid, trur æ. Meir enn eit halvår? Ja-ja, det kan hend, det. Kjem itj i hau det æ, sjer du. Så kjem no denner romsdalingen og sjer om a, da. Han Halvor, dem kalle. Om en kjem hit oft? Jau, det gjer n, ja. Rett oft òg. Ho har no senga si på loftet her, ho Enger. Og der e no n Halvor òg, ja. Heile neten e n der, somtid. Han sei det åt mæg, han Jakob Vågan, - han e slik stotarkonge han, sjer de - han sei det åt mæg at æ må nekt n Halvor å komma oppå loftet. No ska du slutt å komma hit åt a Enger, sei æg åt n. Da fliren berre åt mæg. Ska æ heller komma åt dæg da? sei n. Enn å apas slik med ei gammel kjerreng. Støggheit, sei æg.

Men det ha itj vore så greitt fer ho Enger, ska æ fertel dokk. Æ veit noka om det òg, æg. Så her hos mæg ska a få bo, ja, både ho og veitjungen hinnes, så leng æg leve. Det e itj sekkert det bli så leng

Gammel-Ane Breivika har elles litt av hvert å fortelle. Hun veit ikke om de har "pleiet legemlig omgang" med hverandre, men at de stadig gir hverandre kjærtegn, det har hun sett. Og sjøl om hun kanskje hører litt dårlig, så har hun hørt at Inger og Halvor har lova hverandre troskap. Da Inger kom og ba om losji hos Gammel-Ane Breivika, fortalte hun at hun ikke lenger kunne bo sammen med mannen sin, for han var ikke snill mot henne.

Det bodde en person til hos Gammel-Ane i Breivika: Johanna Kristiansdatter. Hun kunne bekrefte det som Ane hadde sagt, og hun minnet om at det var bare ei seng på loftet hos Inger. Og ikke hadde hun sett at Halvor redde seg opp flatseng på golvet, så hun frykta nok for at de to hadde ligget i samme seng, ja.

Som tidligere nevnt: Olaus Larsen Skjære var sønnen til Lars Olsen og Inger Olsdatter. Han vart født i 1823, mens de bodde i Ramvika ved Imsterfjorden. Han var døpt Johan Olaus, men kalte seg tydeligvis Olaus til daglig. Han forteller dette:

Æ va fløtta heimant, æ, da a mor bynt å ferra med n Halvor. Fekk mæg tjenest hos a Marit og n Nils i Skjære, og sea ha æ no vore hos dem. Ho Rekka (Ulrikke Lovise, født 1829) tjent i Leirvikja, men de to minst søstren min, ho Eli og a Lina (Elen Margrete, f.1832 og Karoline Mortina, f.1835) bodd på Nordbotn, hos a mor og n far. Dem ha fertelt mæg at dem ha sjett at a mor og n Halvor låg i lag oppi senga, men dem torsa itj å fertel det åt n far, og itj åt nån annan, hell.

I fjor sommar kom a mor gråtan åt mæg. Ho sa at ho villa fløtt åt Smøla og komma sæ vekk herifrå. Om æ kunn skyss a dit? Æ nekta føsst. Æ har itj båt, sa æg. Du får lån båt åt n Halvor, sa ho. Så gjord æ det, da. Æ tøkt så synd ti a. Ho e no mor mi!

Da Olaus og Inger kom til Smågasjøen og fikk satt i land kista hennes, ville Inger bli med Olaus tilbake. Han skjønnte ingen ting, og spurte om det ikke var slik at hun skulle til Smøla? Jo, men det var noe hun måtte ordne først, svarte Inger. Da begynte Olaus å ane uråd. Og da hun forlangte å bli satt i land på Skarvhammaren og bad han om å fortelle det til Halvor,

skjønnte Olaus at han var blitt ført bak lyset: Hun skulle få folk til å tru at hun hadde flytta til Smøla, mens hun egentlig hadde tenkt å rømme bort sammen med Halvor. Olaus hadde mange ganger bedt mora om å holde seg vekk fra Halvor, og det hadde hun lova han, hver gang. Nå ga han opp! Da han leverte båten tilbake til Halvor, fortalte han hvor mora var, og etter ei tid fortalte han alt også til far sin. Johan Enoksen Leirvika hadde ikke så mye å tilføye, men på vegne av dattera si, Marit Johansdatter Kastvika, kunne han fortelle:

Ho Maret kunn itj komma sjøl i dag, fer ho e ålein heim med to små bonn. Men ho ha fertelt mæg at ein dag ho gjekk uti marka, så kom a over derre toan.

Marit fortalte at de to lå "i en mistænkelig Stilling", og at de "hurtigt fløi fra hinanden, da de blev hende var".

Jakob Hansen Vågan var såkalt bygdevekter i denne delen av Hitra. Bygdevekter-

Til S.T.
Her Lund

*Deres skrivelse af 18 har ieg Regtig i Modtaget og Vilket ieg og her hved vil Besvare; Hvad min Vilie angaar i Henseende til min Man saa er det min Vilie at vest han kan forlade set usømmelige forhold med Konen Enger, og at hun kan blive bort fiernet da er det medt ønske at leve med han som telfaarn; men vest han ej vil det saa faar det have sin Laavlig gang ensiønt det saarer met bedrøvede Hierte
Voxvær d 11 Maj 1844
Juditta Jens Datter Herøe*

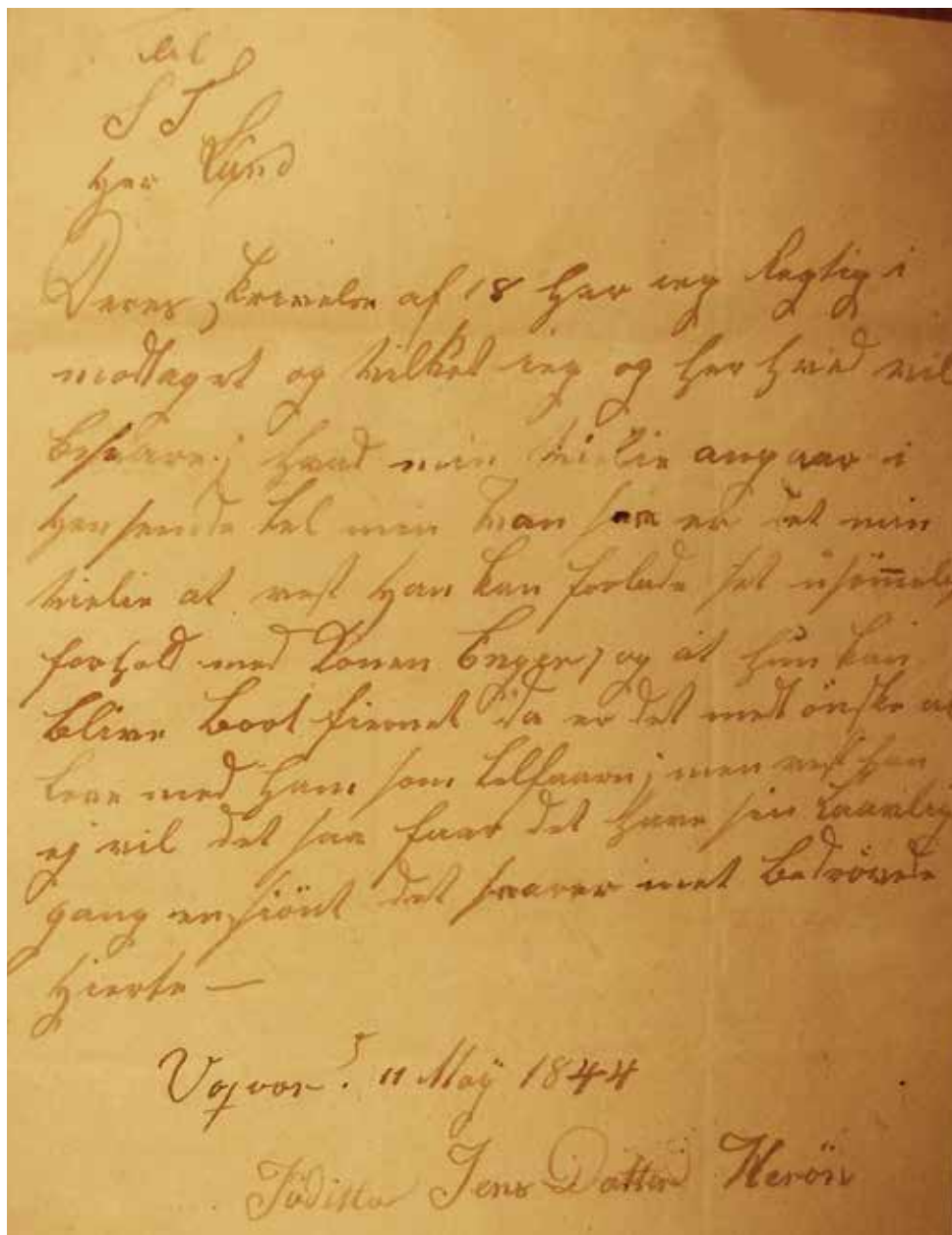
ne var oppnevnte av lensmennene, og de skulle følge med og innrapportere tiggere, omstreifere og mistenkelige personer som for omkring i bygdene. Ofte ble bygde-

vekkeren kalt stotarfut eller stotarkonge (dansk staaer = tigger, stakkar). Og sjøl om verken Inger eller Halvor var tiggere eller omstreifere, så tok han Jakob i Vågan (på Fjellværøya) sitt embete på alvor. Han prøvde flere ganger å snakke Inger og Halvor til rette. Jakob visste en del om dette, for han hadde sjøl hatt et temmelig omflakkende liv i sin ungdom, og han opplevde vanskeligheter og brudd i sine foreldres ekteskap, og det var ganske uvanlig tidlig på 1800-tallet. Jakob Vågan tok Inger og Halvor heim til seg, og kona Gjertrud Kristensdatter serverte dem mat og drikke, men det hjalp ikke det, heller.

Karen Smågasjøen og dattera Beret Hansdatter fortalte at de vart bra overraska da Lars Olsen dukka opp der og spurte etter kona si på seinsommeren 1843. Ei veke før hadde det kommet ei kone, som de ikke kjente, og ba om å få sette inn ei kiste og ei lita gryte hos dem. Hun var enke, fortalte hun, og nå skulle hun en tur til Smøla og besøke slekta si. Kunne kista og gryta hennes få stå her så lenge? Og veka etter kom altså Lars Olsen og spurte etter kona si, og han tok med seg både kista og gryta. Nå kjente Karen og Beret denne "enka" igjen. Det var Inger Olsdatter.

Så stod Juditta Jensdatter fram med si fortelling. Hun sa:

Æg reist i frå n Halvor i fjol-sommar, æg. Greidd itj å vera i lag med n lenger. Han va så fertolla ette a Enger at det gjekk itj an å snakk åt n. Skull æ ha bodd lenger i lag med han, så hadd æ vel svoltet i hjel. Tå de skjellingan han tjent på arbeid hos

Her
S
Jens Datter
Vejvor, den 5. Maj 1844
Jens Datter Heron

naboan eller på anna vis, så gjekk det mest åt a Enger. Æ mått ut og tjen sjøl, æg – fer å berg liv. Og når æg reist vekk på arbeid, da fløtta a Enger heim åt oss. Ein gong mått æ sjøl stå å hør på at n ba a heim når æ skull bort.

Å nei, han va itj slik før han treft a Enger, han Halvor. Det e ho som ha tolla n tå. Juditta fortalte at Halvor i fjorsommer begynte å snakke om at han skulle reise til Romsdalen en tur for å hilse på slekta si. Og hun vart så glad og sa at da ville hun bli med. Da vart Halvor sint. Hun kunne reise hvor hun ville, sa han, men ikke sammen med han. Og Juditta tok han på ordet. Hun reiste til Vågsvær hvor sønnen Jens Lornsen bodde, og der har hun vært sia.

I mai 1844 sendte Inger dette brevet til lensmann Lund i Stakkvika:

Verken Inger eller Halvor la skjul på at de hadde et forhold til hverandre. De vart kjent med hverandre våren 1842, og Halvor tilstod at han en eneste gang hadde hatt samleie med Inger, og det var i januar 1844. Ingen av dem tilstod at de hadde forsøkt å rømme sommeren 1843. Inger skulle besøke sin manns familie på Smøla, og Halvor skulle sette henne i land der. Han skulle videre til slekta si i Romsdalen. De tilstod også at de hadde lova hverandre troskap, men det var i tilfelle ektefellene deres skulle dø, sa Halvor.

Da saken kom opp i underretten i september 1844 stod det fram 15 vitner, blant dem flere av de som tidligere hadde vært til forhør. Den 4.oktober 1744 falt dommen. Halvor Madsen og Inger Olsdatter vart dømt for hor og for at de hadde forsøkt å rømme fra sine ektefeller. I skjerpande

retning kom at de to hadde gitt hverandre ekteskapsløfte, riktignok med forbehold om sine ektefellers død. De ble dømt til staffarbeid i ett år og seks måneder hver og til å betale sakens omkostninger.

Saken vart anka til overretten. Her kom den opp 4. desember 1844, og underrettens dom vart stadfesta. Slik vart det også i høyesterett da saken kom opp der 21.mai 1745. Og så bar det til Tukthuset i Trondheim. Begge vart skrevet inn i fangeprotokollen 13.august 1845, og her får vi et enkelt signalement av de to:

Halvor:

Høgde: 62 ½ tomme (163 cm), lyseblå øyne, lyse øyenbryn, bredt ansikt, spiss nese og lysebrunt hår. Middelmådige skuldre, armer og bein. Særlige kjennetegn var ei tatovering på venstre arm i form av et hjerte med bokstavene H.M.S. Det står nok for Halvor Madsen og var trulig fra hans tid i marinen.

Inger:

Høgde: 59 tommer (154 cm), blå øyne, lyse øyenbryn, langt og kopparret ansikt, svartbrunt hår og middelmådige skuldre, armer og bein.

Begge vart løslatt fra Tukthuset 13.februar 1847. Og hvordan gikk det så med dem videre? Jo, de vendte tilbake til Hitra og Fjellværøya. Om Inger flytta heim til Lars Olsen i Nordbotn, veit vi ikke, men Lars døde 24.september samme året og vart gravlagt på Ulvan kirkegård. Inger fikk seg trulig tjeneste noen år, men i 1865 bodde hun som legdkjerring på Vollen i Barmfjorden. Så vart dattera hennes, Ulrikka Lovisa, gift med Blind-Jakob Jonassen, husmann i Skarda (uttales Skala)

på Sørsætra. Her fikk Inger en heim de siste åra av sitt liv. Vi finner henne på Sørsætra i folketellinga 1875, og så døde hun her 14.oktober 1876. Halvor Madsen havna på legd og vart gående fra gård til gård for en matbit og husly. Han døde på Fjellvær 20.juni 1850. Og Juditta Jensdatter, hva med henne? Kanskje hun vart på Vågsvær, eller reiste hun et annet sted? Hun finnes ikke i folketellinga 1865, og det er derfor trulig at hun døde før det.

Ja, slik var den historia.

Og så til spørsmålet:

Hva skal det tjene til å trekke fram denne gamle fortellinga? Tja, den er kanskje ikke så viktig i seg sjøl. Men lokalhistoria vår er full av fortellinger om hitterværinger før oss. Til sammen gir de kunnskap om et samfunn som var forskjellig fra vårt, samtidig som vi føler tilhørighet til det. Kanskje har vi godt av å bli påminnet om at også vi er en del av historia?

Trondheim tukthus var en mye brukt straffeanstalt. Halvor og Inger var langt fra de eneste fra Hitra som havna her.

KILDER:

Trondheim stiftsloverrett:
Domprotokoll 1843-1845

Trondheim Stiftsloverrett:
Offentlige saker 1843-1844

Fosen sorenskriverembete:
Ekstraretsprotokoll 1844-1847

Fosen sorenskriverembete:
Offentlige saker 1843-1844

Trondheim tukthus:
Fangeprotokoll 1839-1845

Digitalarkivet: Skanna kirkebøker for
Hitra for perioden 1775-1882

Oppdrettspionerene på Hitra

Hitterværingene var tidlig ute med oppdrett av laks og regnbueørret. Dette skulle vise seg å bli ei næring som disse pionerene selv neppe ante rekkevidden av, og som skulle bli en bærebjelke for næringsliv og bosetting på norskekysten.

Historien om røttene til norsk havbruksnæring vitner om mange som prøvde seg fram med oppdrett av fisk i Norge i perioden fra 1950 fram til 1970, da næringa for alvor slo gjennom med forutsigbarhet og inntjeningsevne. Det var folk som brødrene Thom fra Brunlanes i Vestfold, Olav Egeland på Jæren, Johan Lærum fra Voss, Endre Rundhovde på Osterøy, Erling Osland fra Høyanger og brødrene Olav og Karsten Vik fra Sykkylven. Disse, og flere med dem, prøvde seg fram med noen fisker i jorddammer og betongkummer på land, avsperring av sund, og noen enkle flytende innretninger i sjøen. Det var en periode der man famlet i blinde uten noe rettleidingstjeneste, og et felles trekk for disse pionerene var at de ble rikere på erfaringer enn penger. Dette forarbeidet og det økonomiske gjennombruddet var hitterværingene med på.

Arne Ratchje var lensmannsbetjent i daværende Sandstad lensmannsdistrikt og hadde stor interesse for innlandsfiske. Sommeren 1958 var han på ferietur til Danmark, der han så den danske formen for "dambrug" – oppdrett av regnbueørret

Arne Ratchje var lensmannsbetjenten som ble fiskeoppdretter og den første lederen i Norske Fiskeoppdretteres Forening.

Brødrene Sivert (til venstre) og Ove Grøntvedt gikk fra fiskerinæringa over til havbruk og oppnådde eventyrlige resultater.

i ferskvann. Ratchje fikk med seg et par spann med befruktet rogn av ørret heim til Norge, som han fikk klekket ut i Lundesokna i Gauldalen. Sommeren 1959 hadde han fått laget noen oppvekstkummer ved Tjæravågtjønna på Utset mellom Sandstad og Tranvikan. I tillegg sperret han av Tjæravågtjønna med et gitter av

jernbaneskiner og jernspiler, og der slapp han de ferdigklekte ynglene ut. Dette var sommeren 1962.

Dette arbeidet koste penger, men Ratchje fikk slett ikke den oppfølgingen han hadde ønsket. Til slutt fikk han tilsagn om et lån fra Distriktenes Utbyggingsfond som

var betinget av at han måtte være selvskyldnerkausjonist og at anlegget måtte ha status som et prøveanlegg i Sør-Trøndelag. Ratchje var ikke den som satt på meningene sine, og han la ikke skjul på at han var skuffet også over de lokale myndighetene: - De gamle kommunene på Hitra og den nye er gavmilde til alle formål

fra parring av purker til utsmykning av kirker. Så vidt jeg vet, har det aldri vært ofret noe som helst på tiltak av framtidig verdi ... Jeg mener at tiden nå er inne for de ærede herrer i vise sitt sinnelag, uttalte Ratchje i et skriv til kommunen.

Allerede da Ratchje hentet yngelen fra Lundesokna, ga han noen av disse til Dagfinn Strøm, som drev farsgården Øra inne i Strømfjorden. Strøm gikk skrittvis fram for å bygge et anlegg med kummer for oppvekst av fisk nede ved sjøen. Da han søkte kommunen om noen kroner til prosjektet i 1965, heter det at: ...”Strøms anlegg bærer preg av orden og interesse for saken. Han har nå flere års erfaring i oppdrett av regnbueørret og er i stand til å mestre de spesielle problemene som kan oppstå ved slik drift”. Kommunen ytet et tilskott på 4.000 kroner, samtidig som Strøm ble anbefalt å søke sosialkontoret (!) om et tilsvarende beløp. Høsten 1966 kuttet et jagerfly en høyspentlinje i Snillfjord, slik at hele Hitra ble uten elektrisk kraft. Pumpene som skulle bringe sjøvann inn i bassengene til Strøm stanset, og et nødstrømsaggregat virket heller ikke, slik at nesten hele beholdningen av fisk gikk tapt. Slik sluttet oppdrettsvirksomheten som Strøm var i ferd med å realisere.

Ratchje opplevde også motgang i Tjæravågtjønnna. I 1964 hadde det drevet store mengder rauåte inn gjennom sperringen. Fiskene til Ratchje gikk opp i overflata for å forsyne seg med åte, for selv å bli ofre for horder av stormåse som slukte i seg så mye småfisk at de knapt var i stand til lette. Johan Utsetø og Hjalmar Næss hjalp Ratchje med å konstruere åttekantede bassenger som skulle plasseres flytende med nøter i sjøen. Ratchje tok kontakt

Tjæravågtjønnna med sperringen som Ratchje bygde da han tok til med oppdrettsvirksomheten.

med flere fiskeribedrifter i Trøndelag med tilbud om både fisk og nøter. Men det var bare Astor i Hestvika som tok sjansen på dette, og det ble slepet to nøter med fisk fra området ved Tjæravågtjønnna til Hestvika, der nøtene ble forankret og fisken fikk avskjær fra fiskeforedlingsindustrien. Etter flere år med anstrengelser der det ene praktiske og økonomiske problemet fulgte det andre, valgte Ratchje å avslutte virksomheten ved Utset og Tjæravågtjønnna. Men det innebar ikke at han hadde mis-

ttet interessen for fiskeoppdrett. Vinteren 1966 hadde han fått skjøte på en parsell ved Kaldkløv-vassdraget innafor Fillan. På parsellen som fikk navnet ”Laksdalen”, bygde han opp et klekkeri som fikk navnet Regnbuen Fiskeanlegg. Dette drev Ratchje fram til 1971, da han overdro det til brødrene Sivert og Ove Grøntvedt etter at disse allerede hadde kommet i gang med matfiskeoppdrett i Havlaks. Det hører med til historien at Ratchje noen år senere innledet et samarbeid med to andre ak-

tører og kom i gang med Atlantic Salmon/Regnbuen Fiskeanlegg på Ulvan. Ratchje fikk Kongens fortjenestemedalje i 2003. Han ble også den første lederen da Norske Fiskeoppdretteres Forening ble stiftet i Sykkylven 18. mars 1970, og ble utnevnt til æresmedlem i foreningen i 2000. Han fikk Hitra kommunes ærespris i 2009.

De to brødrene Sivert og Ove Grøntvedt var sønnene av Hjalmar Grøntvedt som kom fra Kråkvåg til Hitra i 1920-åra, der han ble gift med Johanna Fjeldvær, datter av handelsmann Sivert Fjeldvær på Ansnes. Hjalmar Grøntvedt hadde kommet i gang med fraktfart og fiskeri med seilskuta "Nordeggen" som 18-åring. Den mest kjente perioden i Grøntvedt-rederiets historie er likevel i forbindelse med de rike sildesongene utover 1950- og 1960-tallet. Hjalmar Grøntvedt og sønnene Sivert, Ragnar, Ove og Valdemar drev fartøyer som "Rusken", Ingrid G.", "Platon" og "Grøntvedt" som var med å høste av havets ressurser – ikke bare langs norskysten, men også i Barentshavet og ved Island.

Sivert Grøntvedt ofret også mye til på organisasjonsarbeidet i fiskerinæringa – i Sør-Trøndelag Notfiskarlag, Nordmøre og Trøndelag Rederiforening, Fiskebåtredernes Forbund, Norges Fiskarlag, Noregs Sildesalslag, Notfiskarsamskipnaden og Feitsildfiskernes Salgslag.

Mot slutten av 1960-åra var de rike sildesongene over, og i 1968 besluttet Sivert og Ove å prøve med fiskeoppdrett. I 1969 kom de i gang med oppdrett av regnbueørret i noen sementkummer på land like ved hovedbasen for rederivirksomheten på Ansnes. Det begynte med praks for

Grøntvedt-karene, også. Den elektriske kraften til pumpene som skulle levere sjøvann til kummene sviktet, og alt som var av fisk strøk med. Allerede året etter var de i gang med oppdrett i merder i sjøen, etter at de hadde stiftet selskapet Havlaks. Samtidig ble det inngått en avtale med Frøya Edelfisk, som også var blitt stiftet i 1970, og der Sivert og Oves bror Ragnar var kontorsjef ved Frøya Fiskeindustri og en pådriver for å komme i gang med oppdrett. Allerede i 1970 hadde Sivert og Ove etablert en landbase ved Laksåvika inne ved Trondheimsleia, og som nevnt overtok de i 1971 klekkeriet som Ratchje hadde bygd i Kaldkløv.

Mange hadde prøvd og feilet med oppdrett i Norge – i jorrdammer, betongkummer og heller primitive flytende innretninger i sjøen. Det som kjennetegner Grøntvedt-karene var at de satset på laks, og at de oppnådde utrolige priser tidlig etter at de kom i gang. De fikk 60-70 kroner kiloen, og noe av laksen som var føret i tre år ble slaktet med en snittvekt på 15-20 kilo. Ryktene om dette spredte seg langs kysten, og interesserte valfartet både fra sør og nord til Hitra for å se og høre om dette som mer og mer bar preg av et eventyr. Sivert og Ove valgte å holde en åpen profil, og delte villig sine kunnskaper med alle som ønsket kunnskap.

Men like sikkert som de oppnådde gode resultater på et tidlig stadium, viste det seg snart at denne nye næringa ikke hadde det markedsføringsapparatet som skulle til. Det varte ikke lenge før de måtte selge laksen pakket og eksportklar i Trondheim for 13, 50 kroner og ørreten enda billigere. Sivert, med sin bakgrunn fra organisa-

sjonsarbeidet i fiskerinæringa, var derfor en talsmann for å få til et eget salgslag for oppdrettsfisk, og ble også den første lederen i Fiskeoppdretternes Salgslag AL fra stiftelsen vinteren 1978 fram til 1989. Før det var han i likhet med Ratchje, også leder i Norske Fiskeoppdretteres Forening. Salgslaget var basert på råfiskloven, og bidro ikke bare til å sikre en minstepris til oppdretter, men ytet samtidig betydelige tilskudd til forskning, kvalitetssikring og ikke minst markedsføring av norsk laks under merkevarenavnet "Norwegian Salmon" i de utenlandske merkedene.

Fiskeoppdrett var kommet for å bli, men hvordan skulle næringa styres fra det offentlige? For å utrede dette ble det såkalte Lysø-utvalget opprettet i 1972, som fikk navnet etter lederen, tidligere fylkesmann Nils Lysø i Sør-Trøndelag, og der Sivert Grøntvedt var med som representant for Norges Fiskarlag. Et avgjørende spørsmål var om næringa burde ligge under Fiskeridepartementet eller Landbruksdepartementet. Det ble Fiskeridepartementet, men etter harde diskusjoner i utvalget. Utvalget gikk inn for at næringa burde reguleres etter en egen konsesjonslov som også ble vedtatt av Stortinget sommeren 1973, og at konsesjonærene skulle disponere et gitt antall kubikkmeter sjøvolum. Sivert Grøntvedt ble tildelt Kongens fortjenestemedalje i gull i 1988, og ble utnevnt til æresmedlem i Norske Fiskeoppdretteres Forening året etter. Ove Grøntvedt fikk Hitra kommunes ærespris i 2009.

Skjerping etter malm

Skjerping etter metaller har foregått på Hitra siden slutten av 1700-tallet. Den første kjente malmbeforekomsten, på Henriksøya/Monsøya, ble mutet i 1801. Men hvem som fant kjerner vi ikke til. Noen skjerpere gjorde dette som sitt yrke, men mange verdifulle funn ble også gjort av gjetere, skogsarbeidere og bønder.

Den første kjente skjerperen på Hitra var Eilert Henriksen Hestnes. Han fikk utstedt skjerpeseddel 8. august 1854, den gjaldt skjerping etter metaller i inn- og utmarken på Helgebostad. Her hadde det noen år i forveien vært tatt ut kobber og han håpet kanskje å finne mer av dette. Da det ble kjent at det var sølv og andre metaller i berget i området sør for Dolmsundet førte det til stor interesse for å skjerpe etter metaller. Erik Sveberg som var bruker på Honnes skaffet seg gjennom kontrakter 11. november 1871 og 29. april 1873 rett til å skjerpe etter metaller i gården Vikans utmark. I Melands utmark skjerpet Edvard Jørgensen fra Kristiansund i 1873, han gjorde dette året det malmfundet som det senere skulle bli drift på i flere perioder på Dyrkollneset (Roven Synk).

Mot slutten av 1870-årene skjerpet brødrene Halvor og Peder Pedersønner, brukere på Meland, i egen utmark og gjorde funn, antagelig i området rundt det som

senere ble "Verkets guve". I nærheten av denne graven ligger en forekomst kalt "Peders gruve" som nok sikter til overnevnte Peder. Jørgen Høyem skjerpet og i dette området og gjorde funn rundt 1880. Kristiansund Grubesamlag skaffet seg skjerperettigheter i Melands utmark i 1882 ifølge panteboka, men da hadde de allerede drift i gang på funn de hadde kjøpt.

På Nord-Dolms grunn gjorde Thorberg (?) funn rundt 1880, det samme gjorde en sersjant Grong. De solgte sine skjerp til en svensk forbindelse i 1882.

Uenighet om gruvedriftens muligheter

Det var mange som hadde meninger om malmfeltene på Hitra, og man var ikke alltid enige. I avisene gikk det debatter med til dels krasse utsagn, det gikk bla, på gruvens muligheter og skjerpernes redelighet.

En innsender omtalte gruvevirksomheten i den første del av 1880-årene. Innsenderen uttalte seg lovende om de to gruvene det var mest aktivitet rundt, disse var Lykkens Prøve og Dyrkollneset. Driften i gruvene var bra, det var gode sølvvårer. Sølvgehalten var lovende, den skulle holde opptil 0,25% sølv. Det var allerede drevet ut 15-20 tonn, det var "dynger av sølv" utenfor gruvene. Gruvens stiger hadde fortalt at det etter hvert ville bli 9 gruver på Melands grunn og 20 på Hopens grunn. Videre beskrev innsende-

FAKTA:

MÅLSKJERPING

Det har vært drevet gruvedrift flere plasser på Hitra.

ren at Kristiansunderne (Christiansund Grubesamlag) hadde sikret seg malmens hovedfelt, og at dette hadde ført til at mange begynte å investere i område, det ble et "Rus af Skjærpefeber". Innsenderen anså dette som ganske naturlig, og også at det ville medføre at mange ukyndige satte sine penger til livs i håp om at lykken også skulle treffe dem. Det var på dette tidspunktet allerede etablert 2 lokale foretagender, og 5 nye selskaper var på trap-pene, 3 på Hitra og 2 i Kristiansund, men innsenderen syntes ikke å ha tro på alle disse ville ha livets rett.

Dette ble besvart av en annen debattant som nok var mer realistisk. Vedkommen-de mente det ikke var snakk om ganger av sølv, men hovedsakelig blyglans og bly, som ligner på sølv. Noe sølv var det riktig, men kun i små mengder. 0,25 % sølv var lite, mens mengden bly var opptil 70 %. Han kunne ikke motsi at stigeren

Ved Melandsgruvene.

mente det ville bli atskillige gruver i drift i tiden fremover, da Christiansund Grubesamslag hadde skaffet seg rettigheter over store arealer. Men han var skeptisk til at antallet kunne bestemmes så nøyaktig.

Strategisk informasjon

Tidlig i 1880-årene var det mye fokus på Christiansund Grubesamlags forekomster. Et rykte ville ha det til at dette var bevisst fra enkelte for å trekke oppmerksomheten vekk fra andres virksomheter. Det ble sagt

at enkelte gjennom media urettmessig omtalte andre selskapers skjerp i negative vendinger. Det ble også hevdet at det var flere andre velgående virksomheter i gang som ikke så noen hensikt i å stikke seg frem i media.

Dette ryktet kan ha oppstått i en tid da det var en viss konkurranse om å få folk interessert i å investere i de forskjellige selskapene, som det etter hvert ble mange av. Tiden viste imidlertid at ingen av

selskapene som ble etablert i 1880-årene skulle bli levedyktige virksomheter.

Tvil rundt de lokales kunnskap om malm

Det vakte harme hos enkelte hitterværinger at det ble sådd tvil om deres kynighet når det gjaldt malm og skjerpning. Enkelte hadde i forkant påstått at de lokale skjerpere var lykkejegere som "ikke var kyndigere på malm enn katten var på

sennep". Dette hadde sitt utspring i at da Christiansund Grubesamlag gjorde sine gode funn på Dyrkollnesset, strømmet det folk til som ville være med på festen og anmeldte mengder av malmfunn, ofte verdiløse, helt inntil kristiansundernes malmfelt.

Som motargument ble det henvist til at flere av de tidligste malmfunnene på Hitra faktisk var gjort av lokale folk. Det ble også trukket frem at den omfattende skjerpingen også hadde ført til en oppblomstring av lokale foretagender.

Ryktet om ufint spill

Det gikk en historie om en hitterværing som i slutten av 1870-årene hadde skjerp og gjort funn i Melands utmark. Han møtte en mann fra Kristiansund som påtok seg å få prøvene analysert. Denne meddelte senere hitterværingen at det ikke var verdier i funnene, hitterværingen tok dette som sannhet og utvandret senere til Amerika. Ryktet sa videre at så snart tiden for hitterværingens skjerpanmeldelse var utløpt kom kristiansunderen tilbake og tok en rekke skjerp i sitt og andres navn. Etter ryktet var det disse skjerpene som var grunnlaget for driften til Christiansund Grubesamlag

Det skal ha vært brødrene Peder og Halvor Pedersen (Meland) som først fant malmen i området, en av dem skal ha vært den omtalte hitterværingen. Kristiansunderen var Edvard Jørgensen, handelsmann fra Kristiansund. Jørgensen påsto imidlertid at hans skjerpanmeldelser var de første i dette området, han hadde ikke "overtatt" andres skjerp på ufine måter. Dette ble bekreftet av lensmannens

registreringsprotokoll for det aktuelle området. Det var uklart om det var registrert skjerp på brødrene Pedersen (Meland). Det var Halvor Pedersen (Meland) som dro til Amerika.

Edvard Jørgensen var en bergkyndig mann med interesse for bergets skjulte skatter. Han var på Hitra i flere omganger, bla. første halvdel av 1870-årene. Han anmeldte da et skjerp men frafalt senere dette. Så kom han tilbake i 1880 og anmeldte da på nytt sitt tidligere skjerp i Dyrkollnesset. I denne perioden kom han i kontakt med Christiansund Grubesamlag, og hadde senere en sentral rolle i dette selskapet i Kristiansund. Selskapet ble i 1880 dannet med henblikk på å starte drift i skjerp som han anmeldte på nytt tidligere samme år.

Edvard Jørgensens versjon av "ryktet" var at han under sitt siste besøk på Hitra, etter å anmeldt sitt gamle skjerp på nytt, møtte en hitterværing som meddelte at også han hadde tatt ut skjerp. Edwardsen ville gjerne se mannens skjerp men vedkommende så ikke hensikten i det da han selv ikke hadde tro på dette skjerp. På denne tiden lå det store mengder snø i Jørgensens egne skjerp, han ba da hitterværingen om å ta ut prøver fra Jørgensens skjerp senere på våren, da Jørgensen måtte returnere til Kristiansund. Hitterværingen sendte senere noen prøver, men dette var prøver fra hitterværingens eget skjerp. Sammen med disse sendte han en analyse han hadde fått fra Kongsberg, han hadde sendt prøvene dit først. Analysen tilsa at funnene ikke var drivverdige. Steinprøvene var ikke så interessante for Jørgensen at de kunne friste til å tilegnes på udedelt vis,

slik ryktet antydte. Om hitterværingens skjerp senere ble mutet av Christiansund Grubesamlag kunne ikke Jørgensen uttale seg sikkert om (Peder og Halvors skjerp var sannsynligvis det som ble "Værkets grube").

Jørgensen opplevde det etter hvert ubekvemt at et usannferdig rykte verserte om han. Til slutt valgte han å kontakte lensmannen for å få en bekreftelse som kunne avlive ryktene. Det var lensmannen som holdt oppsyn med innmeldte skjerp i egen protokoll. Lensmannens utsagn lød således:

"Efter Forlangende attesteres herved overensstemmende med den ved ombudet førte Journal, at E. Jørgensen under 29de April 1873 har erholdt Paategning paa Anmeldelse om et Skjærp af en Blyanvisning paa Dyrkoldnæsset i Gaarden Mellands Udmark paa Hitteren. Under 16de Januar 1880 har E. Jørgensen faaet Paategning paa en Anmeldelse om et Skjærp af en Blyanvisning paa Dyrkoldnæsset i Gaarden Mellands Udmark. Det attesteres endvidere, at ingen i mellemtiden mellem disse 2de Anmeldelser har anmeldt noget Skjærp paa Dyrkoldnæsset i Gaarden Mellands Udmark".

Hitterens Lensmandskontor, 16de Januar 1882.

R. Brodtkorb.

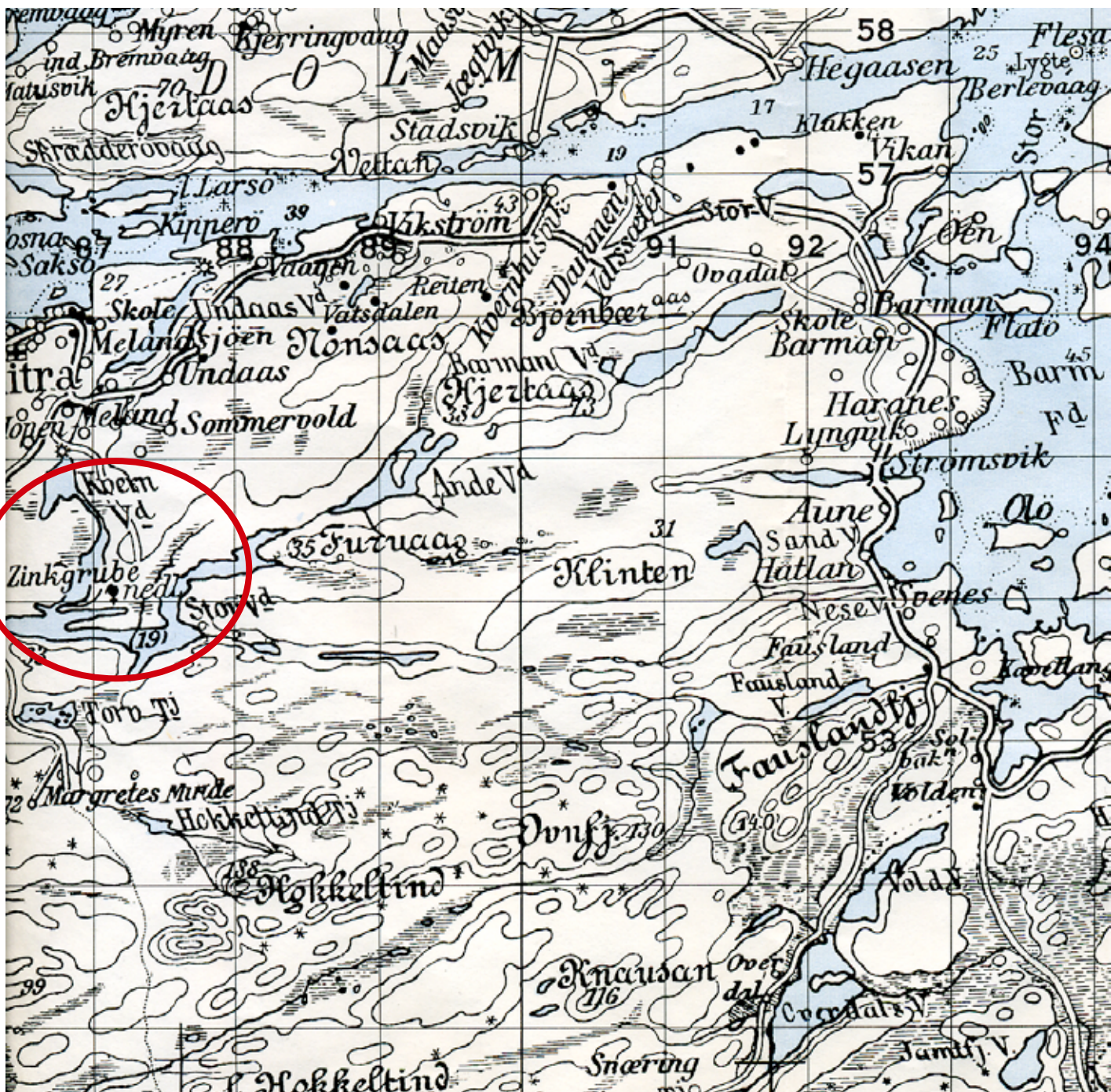
Kilder:

Romsdals Amtstidende
01.12.81 06.12.81 08.12.81 13.12.81
07.02.82

Dagsposten

08.11.81 28.11.81

Fugelsøy, M., (1962), "Hitra – Øya og folket", utgitt av Hitra-kommunene

Boka er utgitt med støtte fra:

REKLAME • DESIGN • PROFILERING • TRYKK • FOTO

Mediehuset, 7240 Hitra - post@vindfang.com

Hitra historielag og Kystmuseet i Sør-Trøndelag © Årsskrift for 2010 – 1.opplag

SKARVSETTA

Redaksjon: Olaus Selvaag, Knut Ansnes, Magnar Ansnes og Svein Bertil Sæther . Kystmuseet - www.kystmuseet.no - Tlf. 72 44 40 10

Design og trykk: Vindfang AS, Mediehuset, 7240 Hitra - www.vindfang.com

Brødtekst satt i Goudy Sans 11/13. ISBN: 978-82-93071-05-1